

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра педагогіки і психології
початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: Медіатехнології як засіб формування критичного мислення у
молодших школярів

Виконала: Кутьїна Вікторія Сергіївна

Науковий керівник:
доктор філософії, старший викладач
кафедри педагогіки і психології
початкової освіти
Тихонова А. П.

Допущено до захисту
«12» 11 2024 р.
Завідувач кафедри

Тихонова А. П.

Дата захисту

«05» грудня 2024 р.

Оцінка:

90 А

Підписи членів ЕК:

Тихонова А. П.

Тихонова А. П.

Тихонова А. П.

Тихонова А. П.

Тихонова А. П.

N 04/24
02.12.24

Глухів 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Кутьїна В. С. Медіатехнології як засіб формування критичного мислення у молодших школярів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття другого рівня вищої освіти «Магістр» із галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 013 Початкова освіта. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Кафедра педагогіки і психології початкової освіти. Глухів, 2024.

Магістерську роботу присвячено дослідженню медіатехнологій як засобу формування критичного мислення у молодших школярів.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

У першому розділі проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з досліджуваної проблеми; обґрунтовано сучасний стан проблеми формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

У другому розділі розроблено методику формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій; здійснено експериментальну перевірку ефективності методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій; проаналізовано отримані результати.

Ключові слова: медіатехнології, критичне мислення, молодші школярі.

ANNOTATION

Kutina Victoria. Mediatechnologies as a means of forming critical thinking in younger schoolchildren. Qualifying scientific work on manuscript rights.

Master's thesis for obtaining the second level of higher education «Master» in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy specialty 013 Primary education. Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University. Department of Pedagogy and Psychology of Primary Education. Hlukhiv, 2024.

The Master's thesis is devoted to the study of mediatechnologies as a means of forming critical thinking in younger schoolchildren.

The purpose of the study is to theoretical justification and experimental verification of the methodology for forming critical thinking in younger schoolchildren using mediatechnologies.

In the first chapter, psychological, pedagogical and methodological literature on the researched problem was analyzed; the current problem of forming critical thinking among younger schoolchildren using mediatechnology has been addressed.

In the second chapter, a methodology for forming critical thinking in younger schoolchildren using mediatechnologies has been developed; an experimental test of the effectiveness of the methodology for forming critical thinking in younger schoolchildren using media technologies has been carried out; the results obtained have been analyzed.

Keywords: mediatechnologies, critical thinking, young schoolchildren.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ.....	11
1.1. Застосування медіатехнологій у освітньому процесі: історико- педагогічний аспект	11
1.2. Психолого-педагогічні засади формування критичного мислення у молодших школярів	21
1.3. Аналіз сучасного стану формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.....	33
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ.....	41
2.1. Відбір медіатехнологій як засобу формування критичного мислення молодших школярів	41
2.2. Методика формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій	48
2.3. Експериментальна перевірка методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій	55
Висновки до другого розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Медіатехнології – це система методів та засобів передавання, зберігання, оброблення та представлення інформації за допомогою різноманітних електронних засобів та засобів масової комунікації. У сучасному освітньому середовищі медіатехнології займають важливе місце, оскільки допомагають покращити освітній процес та забезпечити ефективніше засвоєння матеріалу учнями.

Технологічний прогрес призвів до значних змін у сфері освіти, забезпечивши введення різноманітних мультимедійних засобів, інтерактивних платформ, онлайн-ресурсів, віртуальних екскурсій та інших інноваційних засобів. Використання медіатехнологій у освітньому процесі дозволяє створювати більш динамічне та захопливе навчання, активізувати пізнавальну діяльність учнів та сприяти глибшому розумінню навчального матеріалу.

Однією з головних переваг використання медіатехнологій є можливість надати доступ до великого обсягу інформації, що дозволяє учням швидше та ефективніше засвоювати навчальний матеріал. Крім того, інтерактивність цих технологій стимулює активну участь учнів у освітньому процесі, розвиваючи їх критичне мислення, творчі здібності та комунікативні уміння.

Однак важливо враховувати певні обмеження та виклики, пов'язані з використанням медіатехнологій у навчанні. Необхідно забезпечити належну підготовку педагогічних кадрів та вчителів, щоб вони могли ефективно впроваджувати ці технології у своїй роботі. Також важливо забезпечити доступність технічної бази та інфраструктури для успішного використання медіатехнологій у освітніх закладах.

Загалом, медіатехнології в сучасній освіті є необхідним інструментом забезпечення ефективного та цікавого навчання, що сприяє підвищенню якості освіти та розвитку компетентностей учнів у цифровому світі. Їх впровадження в освітній процес відкриває нові можливості для розвитку

навчальних програм, методик та підходів, що сприяють покращенню якості навчання та розвитку особистості.

Медіатехнології стимулюють активну участь учнів у навчанні. Вони допомагають забезпечити більш ефективне засвоєння матеріалу та розвиток різнопланових умінь. Багатьма вченими доведена актуальність застосування медіатехнологій в освітньому процесі:

- використання медіатехнологій дає можливість значно прискорити процес пошуку та передачі інформації, перетворити характер розумової діяльності, оптимізувати навчальну діяльність;
- застосовуючи медіатехнології у навчанні, вчитель робить процес більш цікавим, насиченим, продуктивним;
- медіатехнології у системі освіти необхідні для формування у учнів цілісного світогляду і світосприйняття, заснованого на інтерактивних комунікаціях;
- запровадження медіатехнологій в освітньому процесі допомагає не лише ефективніше засвоювати матеріал учням та розвивати їхній творчий потенціал, а й допомагає педагогові реалізовувати власний інтелектуальний та творчий потенціал;
- використання медіатехнологій в освітньому процесі сприяє формуванню особистості, яка вміє самостійно творчо вирішувати наукові, виробничі, суспільні завдання, критично мислити, захищати свою думку, свої переконання, систематично і безперервно поповнювати та оновлювати свої знання шляхом самоосвіти, удосконалювати вміння, творчо застосовувати їх;
- медіатехнології в освітньому процесі сприяють розвитку ініціативи, творчості, уяви, самодисципліни, співпраці здобувачів освіти. Вони приваблюють учнів діяти спільно, формулювати свої думки, розкривати почуття, брати відповідальність за навчання і розвивати бажання вчитися.

Варто зазначити, що медіатехнології в сучасному освітньому середовищі відіграють також важливу роль у формуванні критичного мислення у молодших школярів. Використання цифрових інструментів та

мультимедійних ресурсів сприяє стимулюванню пізнавальної активності та розвитку аналітичних навичок.

Однією з актуальних проблем сучасної освіти є необхідність формування критичного мислення учнів з раннього віку. Медіатехнології надають унікальні можливості для досягнення цієї мети. Вони дозволяють молодшим школярам активно взаємодіяти з інформацією, аналізувати її, оцінювати достовірність джерел, робити висновки та висловлювати свої думки.

Крім того, медіатехнології сприяють розвитку проблемного мислення, сприяючи учням у вирішенні завдань, які вимагають логічного аналізу та критичного оцінювання інформації. Надають можливості розвитку творчих здібностей, оскільки дозволяють учням висловлювати свої ідеї та думки за допомогою різноманітних мультимедійних інструментів.

У сучасному інформаційному суспільстві, де доступ до різноманітних джерел інформації широкий, уміння критично мислити стають надзвичайно важливими для успіху учнів. Медіатехнології допомагають підготувати молодших школярів до ефективного управління інформацією та розвитку аналітичних умінь, необхідних для оцінювання та розуміння сучасного світу. Вони також сприяють формуванню критичного ставлення до інформації, що допомагає молодшим школярам стати активними та обізнаними громадянами.

Загалом, медіатехнології в поєднанні з правильною методикою можуть допомогти створити стимулююче середовище для розвитку критичного мислення у молодших школярів.

Актуальність дослідження зумовлюється суперечностями між:

- необхідністю впровадження медіатехнологій у освітній процес обмеженістю знань у вчителів початкових класів;
- необхідністю впровадження медіатехнологій як засобу формування критичного мислення у молодших школярів – обмеженістю знань у вчителів

початкових класів щодо застосування медіатехнологій та низька технічна оснащеність класів;

- потребою у застосуванні медіатехнологій недостатньою розробленістю методичного матеріалу.

Важливість проблеми формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій та недостатня її розробленість обумовлюють актуальність дослідження та вибір теми **«Медіатехнології як засіб формування критичного мислення у молодших школярів»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

Завдання дослідження:

- проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу досліджуваної проблеми;
- проаналізувати сучасний стан проблеми формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій;
- розробити методику формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій;
- експериментально перевірити ефективність методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

Об'єктом дослідження є процес формування критичного мислення у молодших школярів.

Предмет дослідження: методика формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

У дослідженні застосовуються такі методи: *теоретичні* – аналіз літератури з даної проблематики; аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури; узагальнення; порівняння й зіставлення; системний аналіз; порівняння; прогнозування; *емпіричні* – методи збору інформації (бесіда, анкетування, опитування, спостереження, тестування), аналіз уроків з точки зору досліджуваної проблеми, анкетування

вчителів початкових класів, педагогічний експеримент; *методи математичної статистики* – якісний та кількісний аналіз результатів дослідження, перевірка їх достовірності.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у тому, що обґрунтовано застосування медіатехнологій у освітньому процесі як історико-педагогічного аспекту, охарактеризовано психолого-педагогічні засади формування критичного мислення у молодших школярі; проаналізовано сучасний стан сформованості критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

Практичне значення полягає у розробленні методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій; відборі медіатехнологій як засобу формування критичного мислення молодших школярів; експериментальній перевірці методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

Матеріали магістерської роботи можуть бути використанні керівництвом, вчителями початкових класів під час укладання навчально-виховних програм щодо формування у молодших школярів медіаграмотності; здобувачами освіти педагогічних ЗВО для підготовки рефератів та написання курсових робіт.

Апробація відбувалась на науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнський науково-методичний семінар «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (м. Глухів, 16 листопада 2023 року).
2. XIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Глухівські читання – 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (м. Глухів, 6-9 грудня 2023 року).
3. II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток гнучких умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності: теорія і практика» (м. Глухів, 22 лютого 2024 року).

4. VI Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, 10 квітня 2024 року).

5. Науково-практичний семінар «Впровадження європейських стандартів у систему освіти в Україні» (м. Запоріжжя, 11 квітня 2024 року).

6. II Всеукраїнська науково-практична конференція «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу» (м. Глухів, 25 квітня 2024 р.).

7. XI Всеукраїнська науково-практична студентська інтернет-конференція «Науковий простір студента: пошуки і знахідки» (Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 29 березня 2024 р.).

Публікації:

1. Кутьїна В. С. Медіатехнології як засіб формування критичного мислення у молодших школярів. *Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-методичного семінару* (16 листопада 2023 року, м. Глухів) / за заг. ред. Ольги Вишник. Глухів, 2023. С. 92-94.

2. Кутьїна В. С. Психолого-педагогічні засади формування критичного мислення у молодших школярів. *Розвиток гнучких умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності : теорія і практика* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Глухів, 22 лютого 2024 року) / за науковою редакцією д-ра пед. наук, професора Бірюк Людмили Яківни. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2024. С. 209-211.

3. Кутьїна В. С. Теоретичні засади формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій. *Глухівські читання - 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : збірник матеріалів XIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* / за заг. ред. А. С. Полякова (м. Глухів, 6-9 грудня 2023 року). Глухів, 2023. С. 309-310.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Застосування медіатехнологій в освітньому процесі: історико-педагогічний аспект

Слово «медіа» в перекладі з англійської мови означає «засіб», «спосіб», «посередник», «проміжна ступінь», а від латинського слова «media», «medium» – «осередок», «засіб», «спосіб». Медіатехнології є одним із засобів діяльності, методів комунікації [60, с. 203].

Медіатехнології – це технології роботи з інформацією, а також синкретична форма комунікації. Це поняття виражає у загальному вигляді соціальну сутність такого способу існування, як «людська діяльність». Всі прояви соціального життя пов'язані з людською діяльністю, і тому дане поняття виступає як загальний пояснювальний принцип для пізнання будь-якого соціального явища.

Медіатехнології супроводжують людину з давніх давен. На сучасному етапі медіа умовно ділять на 4 типи:

1. Ранні медіа – писемність.
2. Друковані медіа – друк, літографія, фотографія.
3. Електричні медіа – телеграф, телефон, звукозапис.
4. Мас-медіа – кінематограф, телебачення.

Більшість дослідників бачать витoki медіатехнологій ще у верхньому палеоліті, коли первісні люди почали використовувати стіни печер для малюнків. Вже тоді людина мала знати, хоч і примітивні, але все ж таки технології створення та збереження графічної інформації.

Приблизно в 1750-1670 роках до нашої ери в Стародавній Греції утворюється лінійна писемність, тобто те, що близько до нашого розуміння

письма. Трохи пізніше, у Китаї, активно розвивається писемність за допомогою ієрогліфів, коли практично кожне слово та вираз мало свій знак.

Наступним етапом розвитку медіатехнологій стала поява паперу, фотографії, кінематографу. У 1822 році Нієпс проводить перші дослідження з фотографічним зображенням. Через 19 років англієць Ф. Телбот удосконалив технологію Нієпса, запропонувавши проектувати негативне зображення на поверхню, вкриту солями срібла. Фотографія стала дуже популярною серед вчених. Але її почали активно використовувати лише після 1871 року, коли з'явилися технології, що дозволяють вставляти фотозображення до газет. Приблизно в 1872-1873 роках фотографію почали використовувати в освітньому процесі як візуальний матеріал [60, с. 205].

Фотографія, через візуальні образи допомагала здобувачам освіти пізнавати навколишній світ, розвивати спостережливість, логічне мислення і усвідомлювати побачене. Фотографічний знімок розширював можливості сприйняття навколишнього світу. Фотографуючи і вивчаючи фотографію, учні переносились у зорові образи та свій внутрішній світ. Фотографічний знімок стимулював творчі процеси вихованців. Використовується фотографія в освітньому процесі і в наш час.

Кіно розвивалося дуже швидко. Можна сказати, що кіно стало прообразом мультимедіа. Кіно – це перший засіб масової інформації, який торкався більшої частини населення. До кінця 1930-х років почали з'являтися перші спроби використання кінематографу в освіті. Відносини кіно та освіти мали педагогічне та художнє значення. Кіно грало роль дидактичного ресурсу, інструменту педагогічного опосередкування чи художнього навчання [20, с. 47].

Питання використання кінематографу у навчанні дітей порушувалося ще у далекому 1897 році. Вже тоді педагоги бачили у кіно потенційні можливості у вихованні, прилученні до культури. Тому на початку ХХ століття було взято курс використання кінематографа як засобу

духовного становлення особистості. У 1909 році перші кінотеатри навчально-просвітницьких фільмів відкрилися в Одесі [20, с. 49].

У 1950-1960-х роках група педагогів-ентузіастів (О. Баранов, Ю. Рабінович та ін.) замислилися про способи включення кіно безпосередньо до навчально-виховної роботи шкіл. З того часу ми знаємо основні форми позакласної роботи, пов'язаної з фільмами: кіноклуб (гурток) та кінофакультатив (систематичний курс з основ кіно) [38, с. 69].

У 1980-1990-х роках сформувалися основні напрямки кіноосвіти:

- вивчення теорії та історії кіномистецтва за допомогою поглибленого аналізу фільмів;
- виховання засобами кіно;
- використання елементів кіноосвіти в інтенсивному творчому методі виховання;
- залучення ігрового кіно як додаткового матеріалу у межах окремих предметних дисциплін.

За допомогою кіно формувався світогляд учня, можна було змінювати його ставлення до тих чи інших речей, допомагати скласти думку про той чи інший процес чи явище. Фільми були здатні безпосередньо впливати і на психіку учнів.

На сучасному етапі ніщо так не поштовхує освітній процес, як використання кіно та відео-матеріалів. Сучасні фонди кіно-відео-продукції характеризують різноманітність форматів, жанрів, тематичної спрямованості, якості, рівня, обсягів, тривалості створених ресурсів.

Великим поштовхом до розвитку медіатехнологій стала поява перших книг. В Німеччині друкарським способом були надруковані перші книги. Німецький друкар Йоган Гутенберг дуже вдало модернізував китайську технологію. Заздалегідь відливалася певна кількість свинцевих літер, які потім набиралися в слова, речення та сторінки. Після друку набір розсипався та міг використовуватися для наступної книги. Таким чином, історично

застосування медіатехнологій в освітньому процесі започаткувалося саме на цьому етапі.

Від тоді людству вдалося удосконалити цю систему, тому зараз мультимедійні технології мають велику низку переваг, які щодня використовуються в освітньому процесі:

- різноманітність каналів та засобів передачі інформації;
- зберігання великої кількості інформації на одному носії;
- робота з різними програмами з обробки інформації;
- подання інформації через поєднання різних технологій її створення;
- можливість реалізувати будь-які творчі ідеї;
- віртуалізація подій;
- створення та обробка зображень із застосуванням різних програмних засобів для реалізації конкретних цілей;
- можливість акцентувати ідею за допомогою аудіосупроводу, текстового виділення чи анімування;
- можливість вільного пошуку інформації у необхідних формах її подання.

Великий список переваг медіатехнологій дозволяє їх використовувати у освітньому процесі. Стрімко розвиваючись, засоби медіатехнології дозволяють розширювати можливості людини, допомагають у реалізації проєктів, створюють простір для творчості [12, с. 10].

Велика кількість можливостей, які надають медіатехнології, не можуть обійтися без комплексної підтримки цілої низки систем. Для поєднання всіх видів інформації та форм її передачі використовуються технічні, програмні, виробничі системи, що реалізують створення медіапродуктів та додатків.

Таким чином, XXI століття характеризується створенням світової інформаційної структури, перетворенням інформації на економічну категорію, розвитком різноманітних медіатехнологій, зокрема у сфері освіти.

Медіоосвіта, як набір засобів та методів навчання молоді, сьогодні як ніколи актуальна. Зміни в освіті, що відбуваються під впливом стрімкого

впровадження інформаційних технологій у всі сфери життя, пред'являють серйозні вимоги до рівня компетентності педагога, якому необхідно освоювати роль консультанта для учня. Вчені-дослідники та педагоги різних країн світу наголошують на особливій потребі медіаосвіти. Передбачається, що медіаграмотний педагог зможе:

- заохочувати та розвивати в учнів бажання ставити обґрунтовані проблемні питання, пов'язані з медіа;

- використовувати у викладанні дослідницьку методику, коли учні можуть самостійно шукати (медіа) інформацію, щоб відповісти на різні питання, застосовувати знання, отримані у навчальному курсі до нових областей;

- допомогти школярам розвинути здатність використовувати різноманітність первинних джерел (медіа) інформації, щоб дослідити проблеми і потім зробити узагальнені висновки;

- організувати проведення дискусій, де учні навчаються толерантно слухати інших та тактовно висловлювати власні думки, у тому числі про медіатексти;

- підтримувати відкриті обговорення, де немає категоричних відповідей на багато питань;

- заохочувати учнів розмірковувати над їх власними медійними дослідженнями та діяти на основі знайденого розуміння [49, с. 70].

Медіаресурси, медіазасоби та медіатехнології дозволяють інтегрувати та суттєво збагатити можливості традиційних технічних засобів навчання. Медіатехнології є виключно корисною та плідною освітньою технологією завдяки властивим їй якостям інтерактивності, гнучкості та інтеграції різних видів наочної навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості учнів та сприяти підвищенню їх мотивації. Звідси зрозуміла важливість інтенсивного розвитку медіаосвіти у нашому медіатизованому світі, що сьогодні вже ніким не заперечується.

Розглянемо більш детальніше застосування медіатехнологій в освітньому процесі на сучасному етапі. Широкого поширення набуло використання мультимедійних презентацій в освітньому процесі. Мультимедійна презентація – це набір анімованих слайдів, що містять графічні, текстові, аудіо-, відеофайли, об'єднані спільною темою і які зберігаються в одному файлі. Основною одиницею електронної презентації є слайд. Це відносно автономна інформаційна структура, що містить різні об'єкти, які подаються на загальному екрані як єдина композиція. За допомогою Power Point можна створювати пов'язану послідовність слайдів, яка, власне, називається презентацією.

Мультимедійні презентації мають властивість інтерактивності, що дозволяє більш ефективно адаптувати навчальний матеріал і зробити його особистісно значущими для учня. Застосування презентації призводить до більш інтенсивної участі у процесі навчання самого учня, що призводить до підвищення ефективності сприйняття та запам'ятовування великого обсягу навчального матеріалу. Уроки з використанням презентації підвищують навчальну мотивацію, а отже, і інтерес до предмета [6, с. 150].

При активному використанні презентації у освітньому процесі ефективніше досягаються навчальні цілі та завдання. Учні самостійно вчаться аналізувати факти, їх зіставляти, структурувати, висловлювати свої думки письмово і усно, міркувати логічно, слухати і розуміти, робити власні відкриття. Для педагога презентація дає можливість «конструювати» навчальні заняття, визначаючи їх оптимальний зміст, форми та методики навчання, дозволяючи організовувати освітній процес не лише у стандартній традиційно-урочній формі навчання.

Для досягнення поставленої дидактичної мети на уроках, навчальний матеріал у мультимедійній презентації представляється в короткій формі. У процесі викладу уроку вчитель представляє підготовлену та оброблену інформацію на слайді як ілюстрацію, короткий текст, формули, графіки, анімацію тощо. При цьому викладення матеріалу супроводжується

поясненням педагога як в усній, так і в письмовій формі з використанням класної дошки. І як наслідок застосування презентації на уроках призводить до кращого засвоєння навчального матеріалу учнями.

Як показала практика застосування мультимедійних презентацій у освітньому процесі, вони дозволяють поліпшити сприйняття учнями навчального матеріалу, розвивати пізнавальний інтерес в учнів, вміння узагальнювати, аналізувати, порівнювати, активізувати творчу діяльність учнів, виховувати науковий світогляд.

У початковій школі особливо актуальне використання мультимедійних презентацій, оскільки в учнів 7-10 років переважає наочно-образне мислення, тому завдання педагога в тому, щоб повернути їх до процесу пізнання нового, шляхом порушення зору, уяви, слуху. У мультимедійних презентаціях на уроках використовують дуже багато відео- та аудіо-матеріалу, а також величезну кількість ілюстрацій, тим самим привертаючи увагу дітей та спонукаючи їх мислити та відкривати нове [25, с. 27].

Широко використовуються відеоматеріали в освітньому процесі на сучасному етапі. Освітні організації використовують відеоматеріали на уроках для того, щоб показати здобувачам реальні факти та події, а також для актуалізації знань. Відео може бути використане для демонстрації хронології подій та процесів, а також для пояснення складних концепцій.

Крім того, відеоматеріали можуть допомогти учням краще зрозуміти контекст та значення минулих подій. Наприклад, розповідаючи про Другу світову війну, вчитель може використовувати відеоматеріали, які показують життя людей у той час, щоб допомогти учням відчувати та пережити емоції тих часів. Також використання відеоматеріалів може допомогти учням більш ефективно запам'ятати інформацію та покращити загальне розуміння дисципліни.

Відеоматеріали є ефективним інструментом для навчання математики, української мови, музики тощо у початкових класах школи. Вони дозволяють

учням краще розуміти події та процеси, а також розвивати критичне мислення та аналітичні здібності.

Відеоматеріали можуть бути використані як основне джерело інформації під час уроків або як додатковий матеріал для розширення знань учнів. Вони можуть містити записи чи реконструкції, що дозволяють візуалізувати факти.

Крім того, відеоматеріали надають можливість вчителям використовувати різноманітні методи навчання, такі як обговорення, групова робота, створення презентацій тощо. Це допомагає зробити урок цікавим і незабутнім для вихованців.

За допомогою відеороликів можна показати реальні кадри та факти, які складно передати словами. Це дозволяє учням краще запам'ятовувати матеріал, сприймаючи його більш емоційніше.

Використання відеоматеріалів під час уроків сприяє розвитку мультимедійної грамотності учнів. Вони навчаються працювати з різними типами інформації (текст, звук, відео) та аналізувати її [9].

Уроки «Я досліджую світ» вже немислимі без відеоматеріалів: ми несемося в захоплюючу подорож на інший материк, спускаємось у глибоку шахту, підіймаємось на Еверест, видобуваємо золото, знайомимося з мешканцями тундри, вриваємось у пронизливий холод Арктики, знемагаємо від спеки пустелі Сахари, і багато іншого. Така побудова уроку спонукає дітей до винахідливості, більш глибокого вивчення теми.

На уроках математики та української мови, слід активно застосовувати не лише барвисті відео, а й наявні у дітей смартфони з програмним забезпеченням Android та PlayMarket, тому що дуже багато безкоштовних програм дозволяють закріпити такий матеріал, як: усний рахунок у межах 20, 100, 1000; таблицю множення; складання схем; вставка пропущених літер; виконання синтаксичного розбору речення; визначення відмінків та багато іншого.

Актуальне використання відеоматеріалів під час уроків «Дизайн і технології», оскільки вони дозволяють показати порядок виконання дій, продемонструвати основні етапи виконання роботи, акцентувати увагу на складних моментах, дійти необхідного результату.

Однак необхідно пам'ятати, що відеоматеріали не можуть повністю замінити викладача. Добре підібраний матеріал може бути ефективним доповненням до основної програми навчального курсу, але його використання має бути обмежене за часом та не повинно замінювати повноцінне навчання.

Таким чином, результати застосування відеоматеріалів на уроках у освітніх організаціях показують, що така методика підвищує рівень мотивації учнів та сприяє глибшому запам'ятовуванню матеріалу. Це пов'язано з тим, що зорова пам'ять працює краще, зорове сприйняття інформації допомагає швидше і ефективніше осмислювати нові факти та зв'язки між ними.

Варто зазначити, що цікавим є той факт, що сучасні школярі люблять дивитися серіали та фільми, а батьки скаржаться – дітей не відірвати від екранів комп'ютера чи телефону. Здається, що виходом може стати лише заборона гаджетів. Але на сучасному етапі вчені педагоги знайшли інший шлях: зробити кіно засобом навчання. І саме зараз це стає актуальним трендом освіти.

На сучасному етапі в освітньому процесі широко використовуються:

- художні фільми;
- наукові фільми;
- мультиплікаційні фільми;
- анімаційні фільми;
- документальні фільми;
- науково-популярні фільми;
- навчальні фільми [21, с. 190].

Кіноуроки виконують безліч освітніх функцій:

- цілеспрямовано виховують у здобувачів освіти естетичний смак;

- формують сталий інтерес до художніх якостей, фотографії, аудіовізуальних (екранних) мистецтв;
- формують критичне мислення;
- відбувається розвиток сприйняття різних форм медіатекстів (у першу чергу кінооповідання);
- відбувається реалізація творчого потенціалу учнів в області аудіовізуальних мистецтв;
- реалізується створення умов для формування потреби в самоосвіті, саморозвитку, самовиховання особистості, сприяння формуванню особливості;
- формування первинних уявлень про кіномову;
- формування уявлень про варіативність смислових структур (жанр, розрахунок на певну глядацьку аудиторію) тощо.

Таким чином, медіатехнології поступово вбудовуються у навчальний процес та виконують функцію ілюстративного матеріалу, що використовується як джерело інформації, а також демонструють способи її обробки та використання у своїй діяльності.

Можна зробити висновок, що застосування медіатехнологій дозволяє створити ефективну систему навчання, яка:

- сприяє активізації пізнавальної діяльності;
- мотивації до навчання;
- високій результативності;
- забезпечує психологічний комфорт;
- розвиває креативне та критичне мислення учнів;
- забезпечує вільний вибір;
- сприяє індивідуалізації навчальної діяльності;
- створює ситуацію успіху;
- впливає на розвиток креативності, уяви, творчості тощо.

Головна перевага медіатехнологій в освітньому процесі – це інтерактивність та доступність. Інформація різного типу інтегрується в один інформаційний продукт: текст, графіка, музика, відео, анімація – взаємодіють та перетинаються. Застосування цього продукту в освітньому процесі сприяє розвитку асоціативних зв'язків, логіки, творчого та критичного мислення здобувачів освіти.

1.2. Психолого-педагогічні засади формування критичного мислення у молодших школярів

Розглянемо поняття «критичне мислення» у науковій літературі. Критичне мислення (англ. *critical thinking*) – це система суджень, яка використовується для аналізу речей з критичної точки зору та подій з формулюванням обґрунтованих висновків, що дозволяє виносити обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати отримані результати для різноманітних ситуацій та проблем. У загальному значенні під критичним мисленням мається на увазі мислення вищого рівня [26, с. 175].

Поняття критичне мислення межує з кількома областями знань та містить елементи із філософії, психології, педагогіки, логіки. Суть критичного мислення в тому, щоб:

- правильно оцінювати твердження;
- уникати помилок;
- оперувати величезними потоками інформації;
- генерувати оригінальні та реалізовані ідеї;
- виявляти вразливості та протиріччя у планах, ідеях та аргументаціях [32, с. 28].

Біля джерел критичного мислення стояли ще Сократ і Платон. У «Діалогах» Платона, Сократ виглядає як еталонний критичний мислитель: не

боїться ставити незручні питання, сумнівається у загальноприйнятих ідеях, добре міркує та аргументує свою точку зору і, звичайно ж, прагне істини. Довгий час критичне мислення вважалося базовим вмінням філософів та вчених, але на початку ХХ століття з подачі американського педагога та мислителя Джона Дьюї воно міцно увійшло до дискусії про шкільну освіту, а потім і у повсякденність [51, с. 202].

Зазначимо, що саме Джон Дьюї вигадав поняття «критичне мислення». Спочатку він використовував термін «рефлексивне мислення». Рефлексивне мислення він визначав як активний, наполегливий і ретельний розгляд будь-якого переконання чи передбачуваної форми знання у світлі підстав, на яких воно базується, та подальших висновків, до яких воно веде.

Розглянемо поняття «критичне мислення» у баченні українських дослідників.

На думку О. Шквир, «критичне мислення – це одна з головних гнучких навичок («soft skills») майбутнього, необхідна для професійного розвитку в будь-якій галузі» [58, с. 27].

За баченням Є. Архіпової: «Критичне мислення – це здатність людини ставити під сумнів інформацію, що надходить, включаючи власні переконання. Існує думка, що перехід до критичного рівня мислення в тій чи іншій спільноті – необхідна передумова для початку цивілізаційного розвитку цієї спільноти» [3, с. 36].

На думку О. Барабаш, критичне мислення – це «набір умінь, які дають людині можливість аналізувати та оцінювати отриману інформацію, логічно міркувати та підбирати аргументи для прийняття раціональних рішень» [4, с. 7]. Така система мислення дозволяє нам приймати найкращі рішення у багатьох ситуаціях. Це найважливіший набір навичок для різних професій:

- менеджерів;
- керівників;
- аналітиків;

- розробників;
- журналістів;
- PR-фахівців;
- політологів;
- істориків;
- лікарів тощо.

У сучасній освіті критичне мислення розглядають як універсальну компетентність – здатність вирішувати різні завдання в різних контекстах.

Компетентність включає три ключові компоненти:

- знання;
- навички;
- та диспозиції [8, с. 21].

Щоб мислити критично, потрібно мати уявлення про когнітивні спотворення, критерії надійності джерел, закони логіки, способи правильності міркувань і принципи аргументації.

Серед основних навичок критичного мислення Н. Дубравська виділяє:

- здатність правильно інтерпретувати події;
- виділяти та оцінювати аргументи та переконання;
- знаходити альтернативні рішення;
- вибудовувати аргументацію;
- розпізнавати софізми та когнітивні спотворення [16, с. 356].

До основних диспозицій критичного мислення відносять:

- пошук підстав та доказової бази для власних переконань;
- допитливість;
- готовність протистояти та аргументовано захищати свою позицію [28, с. 152].

Навички критичного мислення дозволяють приймати вірні рішення навіть за умов невизначеності, помічати, де у логіці закралася помилка,

виявляти маніпулятивні прийоми як у спілкуванні, так і у текстовій інформації, та ефективно доносити свої ідеї до співрозмовників.

Набір ключових навичок, необхідних для критичного мислення, включає:

- спостережливість;
- здатність до інтерпретації;
- аналізу;
- виведення висновків;
- здатність давати оцінки [35, с. 91].

Критичне мислення застосовує логіку, а також спирається на такі широкі критерії інтелектуальності, як:

- ясність;
- правдоподібність;
- точність;
- значущість;
- глибина;
- кругозір;
- справедливість;
- творча уява;
- ціннісні установки та меншою мірою виражена емоційність також є

складовими частинами критичного мислення.

Один із сучасних українських дослідників С. Терно, як основні та найважливіші диспозиції, тобто установки ідеального критичного мислителя називає наступні:

- ясно виражатися;
- шукати підстави;
- намагатися бути добре поінформованим;
- шукати альтернативи;
- володіти відкритістю розуму;

- утриматися від судження за недостатності підстав;
- бути допитливим;
- неупередженим;
- гнучким;
- справедливим в оцінці;
- чесним у зіткненні з особистими переконаннями;
- бути розсудливим у судженнях;
- мати бажання переглядати, прояснити складні проблеми та судження;
- бути ретельним у пошуку потрібної інформації;
- мати здатність пропонувати нові рішення проблеми;
- прагнути зробити щось інакше, змінювати свою точку зору;
- бути готовим визнавати неефективність власних стратегій, аналізувати причини та розробляти нові підходи;
- шукати компромісні рішення тощо [45, с. 105].

Також розрізняють такі два основні компоненти критичного мислення:

- внутрішні якості (шукати підстав для своїх переконань, бути допитливим, бути готовим кинути виклик авторитету, демонструвати інтелектуальну автономію);
- навички та вміння (виявлення аргументів, оцінка аргументів, оцінка переконань, пропозиція альтернатив, вибудовування висновків тощо).

Таким чином, критичне мислення є міждисциплінарним напрямом досліджень, яке включає в себе частину філософії, логіки, педагогіки та психології.

Людина, яка володіє розвиненим критичним мисленням на думку вчених О. Пометун, Л. Філатової, О. Шквир:

- розуміє, як взаємопов'язані її тіло та психіка, вміє розпізнавати та розшифровувати сигнали організму;

- розпізнає власні емоції, розуміє, що їх викликало та які можуть бути наслідки;
- адекватно оцінює свої сильні та слабкі сторони;
- адекватно сприймає свої невдачі, аналізує їх причини та здобуває для себе уроки;
- адекватно оцінює свої ресурси та вміє їх розподіляти;
- співвідносить власні дії та очікуваний результат;
- визначає причинно-наслідкові зв'язки, прогнозує наслідки своїх рішень та вчинків;
- об'єктивно аналізує та оцінює чужі висловлювання незалежно від власних емоцій;
- вибудовує аргументацію та вміє доносити свою позицію до оточуючих;
- помічає невідповідності та помилки у логіці висловлювань;
- вірно оцінює власні думки та переконання;
- швидко адаптується до нових умов, може переглядати власні рішення, якщо ситуація змінюється;
- мислить системно, послідовно;
- розуміє свої унікальні здібності та особливості та вміє отримувати з них користь;
- готова виходити із зони комфорту та змінювати своє ставлення до ситуації;
- прагне дізнаватися та освоювати нове;
- вміє рефлексувати та гідно програвати;
- планує власний професійний розвиток;
- бере на себе відповідальність за власний добробут, а не перекладає її на інших людей, обставини, зовнішні фактори;
- не пояснює всі дії оточуючих злим наміром, а визначає їх потреби та мотивацію;

– відноситься з довірою до світу [37; 47; 59].

У сучасній освіті постає проблема розвитку критичного мислення в здобувачів освіти. Сучасний світ, що постійно змінюється, часто вимагає від людини швидких рішень. Доступної інформації стає дедалі більше, і далеко ще не вся вона достовірна. Іноді судження, без перевірки прийняті за істину, можуть бути абсолютно невірними. Відсутність критичного аналізу може негативно вплинути на життя та призвести до сумних наслідків. Тому критичне мислення є одним із ключових навичок, які необхідно розвивати у молодших школярів.

Молодші школярі, які мають цю навичку, здатні аналізувати інформацію з різних джерел, виділяти факти від думок і приймати обґрунтовані рішення. Критичне мислення також допомагає вихованцям розвивати свою впевненість і самостійність. Вони можуть вірити у свої судження і виступати за свою точку зору, ґрунтуючись на логічних аргументах та доказах [56, с. 164].

Важливо, що критичне мислення необхідне не тільки у навчальній діяльності, а й у повсякденному житті. Молодші школярі, які здатні критично мислити, краще адаптуються до швидко мінливого світу і знаходять ефективніші рішення проблем.

Крім того, критичне мислення важливо для формування самостійності та самодисципліни. Молодші школярі, які розвивають цю навичку, навчаються оцінювати та порівнювати різні ідеї та точки зору, приймати обґрунтовані рішення та відстоювати свою позицію.

У процесі розвитку критичного мислення молодших школярів спостерігаються дві основні стадії. На першій стадії (1 та 2 класи) їх мисленнєва діяльність ще багато в чому нагадує мислення дошкільника. Аналіз навчального матеріалу проводиться за перевагою в наочно-дієвому плані. Діти опираються у своїй діяльності на реальні предмети або їх зображення. Такий аналіз називають практично дієвим, чи чуттєвим [19].

Учні 1-2 класів часто розповідають про предмети та ситуації досить односторонньо, схоплюючи якусь одиничну зовнішню ознаку. Обґрунтування висновку здійснюється не на основі логічних аргументів, а шляхом прямого співвідношення судження з свідченнями, що сприймаються. Узагальнення, які виконують молодші школярі на цій стадії, відбуваються під впливом яскравих ознак предметів.

На основі систематичної навчальної діяльності до 3 класу змінюється характер критичного мислення молодших школярів. З цими змінами пов'язана друга стадія у його розвитку. З кожним роком збільшується обсяг завдань, що потребують знаходження зв'язків між поняттями. До 4 класу учні опановують співвідношення між окремими ознаками понять. Діти постійно звітують перед учителем у формі розгорнутих суджень про те, як вони засвоїли ту чи іншу класифікацію.

Таким чином, в молодшому шкільному віці відбувається активний розвиток критичного мислення. У цей період розвиваються також такі функції, як сприйняття і пам'ять. Мислення знаходиться на переходному етапі розвитку дитини. У цей період відбувається перехід від наглядно-образного мислення до словесно-логічного, понятійного. Відповідно критичне мислення формується протягом усього молодшого віку.

Щоб особистість була критично мислячою, їй необхідні певні знання та вміння, а також особисті якості та готовність до критичної поведінки. Усе це ми розкриваємо у компонентах структури розвитку критичного мислення.

Розглянемо структуру критичного мислення, яке переважає у молодшому шкільному віці у табл. 1.1:

Структура критичного мислення у молодшому шкільному віці

№	Компонент	Ознаки
1.	Когнітивний компонент	– знання змісту предмета, спрямоване на розвиток критичного мислення.
2.	Аналітичний компонент	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток послідовності розумового процесу; – суворість доказів; – уміння робити узагальнюючі висновки; – присутній рефлексивний процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів; – перевірка точності твердження (оцінка); – встановлює абсолютну чи порівняльну цінність будь-якого об'єкта чи проблеми тощо.
3.	Особистісний компонент	<ul style="list-style-type: none"> – скептицизм (терплячість до іншої думки, неупередженість в оцінці людей та подій, недовірливе ставлення до чогось, сумнів у істинності та правильності); – самостійність (якість особистості, що виражається в умінні поставити певну мету, наполегливо домагатися її виконання власними силами, відповідально ставитися до своєї діяльності, діяти свідомо та ініціативно); – прагматичність (здатність самому побачити питання, що вимагає вирішення, і самостійно знайти відповідь на нього, здатність вибудовувати систему вчинків та поглядів на життя).
		– інтегративність (вміння об'єднання в

		ціле раніше однорідних частин та елементів).
4.	Діяльнісний компонент	<ul style="list-style-type: none"> – вміння вирішувати проблеми, пропонувати конструктивні рішення; – вміння усунення зовнішніх перешкод; – володіння принципами прогнозування та планування; – вміння пошуку логічних помилок; – володіння основними законами логіки; – вміння вести діалог, здатність до діалогу.

складено на основі джерел: [33; 36; 43; 46].

Когнітивний компонент характеризує пізнавальні здібності молодших школярів, такі як сприйняття навчального матеріалу, знання предмета, знання про критичне мислення. Використання даних когнітивних знань збільшує імовірність отримання бажаного результату, тобто розвинутого критичного мислення молодших школярів [41, с. 39].

Аналітичний компонент включає такі форми мислення, як логічність, рефлексія, перевірка точності тверджень. Розглянемо їх докладніше. Логічність – це розвиток послідовності розумового процесу, суворість доказів, вміння робити узагальнюючі висновки. Рефлексія – це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів. Рефлексія зазвичай розглядається у зв'язку зі здатністю людини до саморозвитку і з цим процесом [40, с. 84-85].

Молодші школярі повинні вміти застосовувати отримані знання як до стандартних, так і до нестандартних ситуацій. Перевірка точності тверджень (оцінка) – встановлює абсолютну чи порівняльну цінність будь-якого об'єкта або проблеми. Без оцінки критичне мислення неможливе. Багато дослідників називають критичне мислення оцінним і включають оцінку як одну з основних ознак критичного мислення [43; 46].

Особистісний компонент розкриває якості особистості, здатної до критичного мислення. Діяльнісний компонент – це вміння, що сприяють розвитку критичного мислення: вміння вирішувати проблеми, пропонувати конструктивні рішення, вміння усунення зовнішніх перешкод досягненню цілей, вміння будувати прогнози тощо.

Ще одним необхідним умінням для розвитку критичного мислення ми вважаємо вміння вести діалог, дискутувати. Адже саме в дискусії народжуються вірні ідеї. Діалог може бути внутрішнім, із самим собою, та зовнішнім, з вчителем чи учнями. При внутрішньому діалозі аналізуються кілька способів вирішення проблеми, при зовнішньому береться до уваги і чужа думка, яка аналізується та осмислюється.

Молодший школяр є відкритим суб'єктом для педагогічних впливів, тому критичне мислення можна успішно формувати в рамках особистісно розвиваючого комплексу [44, с. 298].

У процесі навчально-виховної діяльності використання технологій розвитку критичного мислення відбувається з першого класу по заданому алгоритму. Вчитель прагне:

- виробити в учнів здатність висловлювати особисту думку щодо різних питань та проблем;
- формувати вміння висловлювати свої думки спочатку в усній, а потім і в письмовій формі, робити це ясно, впевнено та коректно по відношенню до оточуючих;
- навчити учнів аргументувати свою точку зору та враховувати точку зору інших;
- сформувати в учнів здатність брати на себе відповідальність за ті чи інші вчинки;
- навчити дітей брати участь у спільному ухваленні рішення;
- розвивати вміння вибудовувати конструктивні взаємини з іншими людьми;
- сформувати вміння співпрацювати та працювати у групі [7, с. 3].

Форми уроку з використанням технологій розвитку критичного мислення відрізняються від традиційних уроків. Учні не сидять пасивно, слухаючи вчителів, а стають головними дійовими особами уроку. Вони думають і згадують, міркують, читають, пишуть, обговорюють, аналізують, активно осмислюють прочитане та почуте [22].

Урок складається із трьох етапів (фаз): «виклик», «осмислення», «рефлексія», кожен з яких має свої цілі та завдання, набір характерних прийомів, спрямованих спочатку на активізацію дослідницької, творчої діяльності, потім – на осмислення та узагальнення набутих знань.

Розглянемо кожен із етапів:

1 етап – виклик. Пробудження інтересу до предмета.

Завдання:

- актуалізувати наявні в учнів знання;
- пробудити пізнавальний інтерес до предмета, що вивчається;
- допомогти учням самим визначити напрямок у вивченні теми.

2 етап – осмислення матеріалу під час роботи з ним.

Завдання:

- допомогти активно сприймати матеріал, що вивчається;
- допомогти співвіднести старі знання з новими.

3 етап – рефлексія. Узагальнення матеріалу, підбиття підсумків.

Завдання:

- допомогти учням самостійно узагальнити матеріал, що вивчається;
- допомогти учням самостійно визначити напрями у подальшому вивченні матеріалу [53, с. 177].

Таким чином, формування критичного мислення у молодших школярів можливе в ході спеціального освітнього процесу, зосередженого на вирощуванні у здобувачів освіти таких якостей, як: вміння аналізувати, інтерпретувати, аргументувати, давати оцінку отриманій інформації. Діяльнісний підхід може бути оптимальним засобом для прогресу в поліпшенні навичок критичної рефлексії. Умовами розвитку позначеної

компетенції може служити триетапна стратегія реалізації критичного мислення, де на першому етапі актуалізуються наявні знання, на другому вивчене раніше зіставляється з новою інформацією, а на третьому відбувається узагальнення та концептуальне осмислення пройденого на перших двох етапах. Необхідно враховувати, як важливість самостійної роботи молодших школярів, так і педагогічні прийоми для підвищення мотивації до активної участі в уроці, а не пасивному спогляданню та відтворенню матеріалу.

1.3 Аналіз сучасного стану формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій

У сучасній освіті постає проблема розвитку критичного мислення в здобувачів освіти. Критичне мислення є одним із ключових навичок, які необхідно розвивати у молодших школярів на сучасному етапі.

Оцінка рівня підготовки молодших школярів за результатами Програми міжнародного оцінювання учнів (PISA (Programme for International Student Assessment)) показує, що у них досить слабкі вміння, пов'язані з інтеграцією знань у різні сфери практичної діяльності, застосуванням знань у нестандартних ситуаціях та перенесенням їх у нові форми діяльності. Тому необхідно навчати молодших школярів:

- умінню аналізувати ідеї, пропозиції;
- приймати незалежні продумані рішення;
- умінню займати критичну позицію;
- мислити нестандартно;
- умінню бути комунікативним;
- враховувати пояснення;
- бути терпимим;
- толерантним;

- уникати емоційних міркувань;
- володіти раціональним способом вирішення конкретного завдання;
- адекватно ситуації оцінювати події;
- доказово аргументувати отримані висновки, сприяючи висуванню нових ідей;
- бути відповідальним за свою точку зору;
- працювати над розвитком інтелектуального потенціалу та ін.

Зазначені позиції є основною метою навчання в сучасній системі української освіти – «навчити людину мислити», проте, практичний досвід показує, що важко навчити учня мислити критично, аналізувати факти та висувати гіпотези, давати правильну оцінку, робити аргументовані висновки, висловлювати критичні міркування, якщо він не володіє такими прийомами мислення як аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, класифікація тощо. Тому все частіше вчителі використовують інноваційні технології в процесі формування критичного мислення у молодших школярів.

Одними із них виступають медіатехнології. На рубежі ХХ та ХХІ століть відбулася остаточна переорієнтація молодіжної аудиторії від друкованого тексту до аудіовізуального [2, с. 16]. Новий Державний стандарт початкової освіти передбачає обов'язкові результати навчання, пов'язані з медіаграмотністю майже в усіх освітніх галузях.

Медіатехнології поступово вбудовуються у навчальний процес та виконують функцію ілюстративного матеріалу, що використовується як джерело інформації, а також демонструють способи її обробки та використання у своїй діяльності.

Головна перевага медіатехнологій при формуванні критичного мислення здобувачів освіти – це інтерактивність та доступність. Інформація різного типу інтегрується в один інформаційний продукт: текст, графіка, музика, відео, анімація – взаємодіють та перетинаються. Застосування цього продукту в освітньому процесі сприяє розвитку асоціативних зв'язків та критичного мислення учнів [1, с. 49].

Використовуючи у просторі уроку медіатехнології, вчитель, володіючи необхідними компетенціями, переслідує не тільки освітні та виховні цілі, а й також розвиває необхідні для дітей, які живуть в сучасному світі, якості у трьох напрямках: медіаграмотність, медіакомпетентність та медіабезпека.

Використання медіатехнологій у процесі розвитку критичного мислення молодших школярів:

- сприяє реалізації освітньої, виховної та розвиваючої функцій навчання;
- скорочує час, дозволяє засвоювати більший обсяг знань;
- концентрувати увагу на засвоєнні найбільш складних тем та понять;
- дозволяє покращити відбір завдань та вправ, роблячи їх більш наочними та цікавими;
- формує вміння та навички за рахунок індивідуалізації навчання та розвитку навичок самостійної роботи [11, с. 109].

Як переваги навчання за допомогою медіатехнологій, серед іншого також можна відзначити можливість самовизначення навчального процесу, звільнення його від тимчасових та просторових кордонів, оптимізацію наочності за допомогою мультимедіа, а також моделювання.

З включенням нових медіатехнологій до педагогічних закладів одночасно відбувається перегляд основних навчально-психологічних положень. Безумовно, ілюстрації, картинки, графіки позитивно впливають на запам'ятовування текстової інформації. І все ж тут слід враховувати, що просте додавання різних чуттєвих сприйнятів (зорових, слухових, тактильних) не веде автоматично до розвитку критичного мислення у молодших школярів. Більш важливою умовою є здатність здобувачів освіти до декодування символічних та кодових систем.

Застосування медіатехнологій у процесі розвитку критичного мислення у молодших школярів, пов'язане з такими значущими їх функціями:

- моделювання досліджуваних процесів;

- показ подій, явищ і процесів, що розглядаються в динаміці їх ретроспективного та перспективного інтерпретування;
- комп'ютерна візуалізація та відображення на великому екрані недоступних безпосередньому сприйняттю процесів та явищ;
- інтерактивне управління аналізованими процесами, змодельованими на екрані (віртуальна участь учнів у аналізованому процесі чи явищі);
- індивідуалізація та диференціація процесу навчання (регулювання інформаційною насиченістю заняття з урахуванням індивідуальних особливостей учнів);
- здійснення поточного та підсумкового контролю над пізнавальною діяльністю учнів із встановленням зворотного зв'язку;
- забезпечення вільного доступу до глобальних та локальних інформаційних мереж;
- емоційність та виразність трансльованої навчальної інформації;
- демонстрація досліджуваних процесів та явищ досить великої навчальної аудиторії;
- посилення мотивації навчання [17, с. 75].

Відповідно до функцій медіатехнологій, виділяють такі способи використання їх у процесі формування критичного мислення молодших школярів:

1. Джерело навчальної інформації. Застосовувані в сучасному освітньому процесі мультимедіа-технології допомагають знайти необхідну дидактичну інформацію без особливих витрат сил та часу.

2. Засіб вибору дидактичної інформації та її якісної обробки. Вибір інформації багато в чому визначається медіа вибірковістю, сформованим критичним мисленням в учнів, тобто залежить від рівня розвитку його медіа культури особистості.

3. Засіб подання (презентації) навчального матеріалу. Аудіовізуальні засоби нового покоління відрізняються високою якістю зображення та звуку, поєднанням різних каналів пред'явлення інформації, що сприяє підвищенню

ефективності сприйняття навчального матеріалу та, відповідно, веде до розвитку критичного мислення.

4. Засіб здійснення контролю за виконанням освітнього завдання. На сьогодні існує безліч електронних тестів, тренажерів, навчальних програм, які допомагають здійснити контроль над освітньою діяльністю та оцінити її результати [5, с. 9].

Застосування медіатехнологій в освітньому процесі сприяє практичній реалізації особистісно-орієнтованої моделі навчання через те, що створює умови для більшої, ніж за традиційного підходу, індивідуалізації та диференціації діяльності, передбачає особистісну активність, відкриває простір для самореалізації, самовдосконалення, самонавчання, самоосвіти, розвитку критичного мислення молодших школярів [27, с. 66].

Методологічні основи використання медіатехнологій дозволяють зробити учня не лише споглядачем готового навчального матеріалу, а й учасником його створення, перетворення, оперативного використання. Наявні мультимедійні курси та освітні програмні продукти дозволяють сьогодні по-новому будувати уроки [42, с. 418].

Сучасний урок – це цікавий урок. Мультимедійні технології відкривають великі можливості в підвищенні інтересу в учнів. Медіатехнології незмірно розширюють можливості в організації та управлінні навчальної діяльності, що дозволяє практично реалізувати величезний потенціал перспективних методичних розробок, знайдених у межах традиційного навчання, які залишалися незатребуваними чи з певних об'єктивних причин не давали належного ефекту. Крім того, коли заняття проходить у комп'ютерному класі, а відповіді учнів розраховані на комп'ютерну обробку, вчитель отримує можливість оперативно відстежувати «середній відсоток розуміння» та вносити в хід уроку необхідні корективи. Більше того, після закінчення заняття можна відстежити та оцінити роботу кожного школяра.

Вчителям, у процесі формування критичного мислення у молодших школярів, варто використовувати наступний методичний матеріал:

1. Навчально-методичний посібник «Нова Українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі». У посібнику вчитель віднаде відповіді на питання, що стосуються розвитку в учнів критичного мислення та емоційного інтелекту в процесі опанування медіаграмотності, мотивації школярів до декодування медіа повідомлень та створення власних простих медіапродуктів, використання медіапродуктів із комунікативною метою та ін.

2. Навчально-методичний посібник «Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі» авторства В. Лякішевої, В. Вітюк, І. Кашуб'як. Пропонований посібник допоможе зацікавленому вчителю початкових класів підвищити свій професійний рівень шляхом опанування технології розвитку критичного мислення. Кейсбук містить опис найбільш поширених методів і прийомів розвитку критичного мислення засобами медіатехнологій.

3. Підручник «Медіаосвіта та медіаграмотність» В. Різуна допоможе вчителям познайомитись з поняттями «медіаосвіта» та «медіаграмотність» як освітніми категоріями, а також видами медіа, загальне вчення про медіа тощо.

Таким чином, медіатехнології в освітньому процесі підвищують якість навчання, що дозволяє успішно формувати критичне мислення у молодших школярів. Медіатехнології незмірно розширюють можливості в організації та управлінні навчальною діяльністю. І тому вчителі мають бути більш активними педагогічними розробниками у процесі використання медіатехнологій у процесі формування критичного мислення у молодших школярів.

Висновки до 1 розділу

Відповідно до поставлених завдань у магістерській роботі, можна зробити наступні висновки:

1. Більшість дослідників бачать витoki медіатехнологій ще у верхньому палеоліті, коли первісні люди почали використовувати стіни печер для малюнків. Вже тоді людина мала знати, хоч і примітивні, але все ж таки технології створення та збереження графічної інформації.

Наступним етапом розвитку медіатехнологій стала поява паперу, фотографії, кінематографу. Великим поштовхом до розвитку медіатехнологій стала поява перших книг. Від тоді людству вдалося удосконалити цю систему, тому зараз мультимедійні технології мають велику низку переваг, які щодня використовуються в освітньому процесі.

2. У сучасній освіті постає проблема розвитку критичного мислення в здобувачів освіти. Сучасний світ, що постійно змінюється, часто вимагає від людини швидких рішень. Школярі, які мають цю навичку, здатні аналізувати інформацію з різних джерел, виділяти факти від думок і приймати обґрунтовані рішення. Критичне мислення також допомагає вихованцям розвивати свою впевненість і самостійність.

Велике значення відіграє використання медіатехнологій в процесі розвитку критичного мислення у молодших школярів. Медіатехнології – це система методів та засобів передавання, зберігання, оброблення та представлення інформації за допомогою різноманітних електронних засобів та засобів масової комунікації. У сучасному освітньому середовищі медіатехнології займають важливе місце, оскільки допомагають покращити освітній процес та забезпечити ефективніше засвоєння матеріалу учнями.

3. Медіаресурси, медіазасоби та медіатехнології дозволяють інтегрувати та суттєво збагатити можливості традиційних технічних засобів навчання. Медіатехнології є виключно корисною та плідною освітньою технологією завдяки властивим їй якостям інтерактивності, гнучкості та інтеграції різних видів наочної навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості учнів та сприяти підвищенню їх мотивації. Звідси зрозуміла важливість інтенсивного розвитку

медіаосвіти у нашому медіатизованому світі, що сьогодні вже ніким не заперечується.

Таким чином, на сучасному етапі, застосування медіатехнологій дозволяє створити ефективну систему навчання, яка сприяє активізації пізнавальної діяльності; мотивації до навчання; високій результативності; забезпечує психологічний комфорт; розвиває креативне та критичне мислення учнів; забезпечує вільний вибір; сприяє індивідуалізації навчальної діяльності; створює ситуацію успіху; впливає на розвиток креативності, уяви, творчості тощо.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Вибір медіатехнологій як засобу формування критичного мислення молодших школярів

Під час нашого дослідження, нами було відібрано так використано такі види медіатехнологій:

- мультимедійні презентації;
- відеоматеріали;
- інтерактивні програми.

У учнів початкових класів візуальне сприйняття є провідним, тому необхідно враховувати той факт, що багато хто з них краще сприймає зорову інформацію, ніж слухову. Для успішного формування критичного мислення на початковому та наступних етапах навчання доцільно підкріплювати текстову інформацію з навчальних посібників різними видами наочності, серед яких не останню роль відіграють мультимедійні презентації, відеоматеріали та різноманітні інтерактивні програми. Прийоми візуалізації полегшують розуміння та засвоєння інформації, формують у учнів зорові образи, що благотворно впливає на формування критичного мислення.

Розглянемо кожен із обраних медіатехнологій більш детально та доведемо доцільність їх використання саме у нашому дослідженні:

I. Мультимедійні презентації.

Презентація – це документ або комплект документів, призначений для представлення чогось (організації, проєкту, продукту тощо). Мультимедійна презентація – це комплект документів у електронному варіанті, який призначений для візуального представлення будь-якої інформації. Її наявність значно полегшує сприйняття інформації людиною за рахунок акцентування на певних моментах, розміщення різноманітних графіків,

фотографій, таблиць, відео-, аудіо- матеріалів та іншого наочного матеріалу. Мета мультимедійної презентації – донести до слухачів повноцінну інформацію про об'єкт презентації у зручній формі.

Мультимедійна презентація може бути поєднанням тексту, гіпертекстових посилань, комп'ютерної анімації, графіки, відео, музики та звукового ряду (але не обов'язково все разом), які організовані в єдине середовище [10].

Крім того, мультимедійна презентація має сюжет, сценарій та структуру, організовану для зручного сприйняття інформації. Відмінною особливістю мультимедійної презентації є її інтерактивність.

Розглянемо види мультимедійних презентацій. Залежно від того, які цілі та завдання стоять перед проектом, презентації можуть бути:

- інформаційні. У такій презентації слухачам доноситься якась інформація для ознайомлення;
- маркетингові. Головна мета таких проектів – продати чи прорекламувати товар чи послугу;
- навчальні. Такі презентації використовуються для демонстрації навчального матеріалу;
- наукові. Ці презентації є науковою працею спікера;
- надихаючі. У таких презентаціях виступаючий ділиться особистим чи чужим досвідом [13, с. 76].

Класифікація мультимедійних презентацій за способом демонстрації. За цим параметром усі презентації поділяють на три групи:

- класична, коли лектор або доповідач самостійно за потреби перемикають слайди;
- автоматична, коли всі слайди перемикаються самостійно (актуально для фойє, де не потрібно супроводу мовою лектора і можна запустити, наприклад, запис без звуку);
- керована, коли слухач може сам перегортати окремі слайди [15, с. 20].

Класифікація презентації за видом формату. На сьогодні найпопулярнішими залишаються:

- Power Point (найстандартніший варіант, що дозволяє створювати слайд-шоу з додаванням графіки, звуку, анімації);
- PDF (представляє набір звичайних сторінок, який можна використовувати як роздатковий матеріал, роздруківки);
- відео презентації [18, с. 270].

Під час формування критичного мислення у молодших школярів, мультимедійні презентації виконують ряд важливих функцій:

1. Трансформаційна функція пов'язана з перетворенням наукової інформації в мультимедійну з урахуванням основних принципів навчання, роблячи її доступним, конструктивним, значимим матеріалом.

2. Систематизуюча функція забезпечує строгу послідовність викладу матеріалу за темами, розділами, параграфами, у логіці навчального предмета.

3. Інформаційна функція. Її спрямовано на забезпечення в учнів освітнього ефекту пов'язаного з фіксуванням предметного змісту освіти і його розбивкою у певні дози необхідної інформації.

4. Функція самоосвіти проявляється у бажанні учнів самостійно здобувати знання, у стимулюванні потреби у пізнанні нового.

5. Функція наочності. Якщо в процесі навчання діти наочно спостерігають, вони отримують якісніші знання [23, с. 90].

Розроблюючи мультимедійну презентацію, важливо дотримуватись наступних кроків:

- визначити цілі;
- виділити основну ідею презентації;
- знайти інформацію;
- продумати вступ;
- створити структуру основної частини презентації;
- перевірити логіку подачі матеріалу;
- підготувати висновок [29, с. 70].

Для того, щоб логіка подачі матеріалу не порушувалася, а слухачам було легко за нею стежити необхідно продумати переходи:

- від вступу до основної частини презентації;
- від однієї ідеї до іншої;
- від одного слайду до іншого.

Матеріал можна викладати:

- у хронологічному порядку;
- у порядку пріоритету;
- у територіальному порядку;
- у тематичній послідовності [54, с. 13].

Гарний висновок дуже важливий для успіху всієї презентації. Наведемо ключові складові висновку:

- яскраве висловлювання;
- повторення основних ідей презентації;
- підбиття підсумків.

Мультимедійна презентація є зручним та ефектним способом подання інформації за допомогою комп'ютера, що поєднує ті фактори, які найдовше утримують увагу дитини. Одночасна дія на два найважливіших органи сприйняття (слух і зір) дозволяє досягти набагато більшого ефекту засвоєння матеріалу, що спрямовано на полегшення процесу сприйняття та запам'ятовування інформації на основі яскравих образів.

Таким чином, використання мультимедійних презентацій під час формування критичного мислення молодших школярів – це не вплив моди, а необхідність, диктована сьогоdnішнім рівнем розвитку освіти. Вчителю необхідно володіти сучасними методиками та новими освітніми технологіями, щоб спілкуватися однією мовою з дитиною.

II. Відеоматеріали. На наш погляд, з метою підвищення ефективності процесу формування критичного мислення у молодших школярів може бути використано відеоматеріали. Застосування відеоматеріалів як наочного

засобу та додаткового джерела інформації дозволить зробити уроки більш різноманітними, підвищить сприйняття учнями інформації [52, с. 12].

Ми пропонуємо наступну класифікацію відеоматеріалів, які можуть бути використані під час формування критичного мислення у учнів початкових класів:

1. Навчальні фільми. Це відеоматеріали, створені у відповідність до навчальної програми загальноосвітньої школи, які присвячені певним темам. Вони можуть бути гармонійно включені в процес уроку та доповнювати розповідь вчителя, давати інформацію для роздумів учням.

2. Науково-популярні (документальні) фільми. Ці фільми присвячені найбільш цікавим та актуальним питанням сучасної науки. Інформація подається в доступній та барвистій формі. Недоліком цих матеріалів є їх велика тривалість за часом, тому необхідно заздалегідь переглянути фільм та відібрати лише той матеріал, який відповідає темі уроку. Учням, що особливо зацікавилися, можна запропонувати повністю переглянути фільм у домашніх умовах і потім поділитися враженнями про нього на уроці.

3. Відеофрагменти є короткими відеороликами, що займає одну-дві хвилини. Такі відеоролики доцільно демонструвати з метою формування уявлення про який-небудь об'єкт або процес. Відеофрагменти доповнюють ілюстративний матеріал та роблять його більш доступним для сприйняття. Вони допомагають залучити інтерес учнів до складного матеріалу, що викликає зазвичай у учнів труднощі у процесі вивчення [39, с. 398].

4. Пізнавально-розважальні (мультиплікаційні) фільми. Ці відеоматеріали відрізняються барвистістю, але при цьому містять науковий матеріал, який демонструється дітям у доступній та захоплюючій формі [30, с. 21].

Для того щоб правильно та ефективно застосовувати на уроці відеоматеріали необхідно знати методику їх використання у процесі розвитку критичного мислення учнів. Використання відеоматеріалів передбачає не просто перегляд фільму, а роботу за чітко продуманим планом [31, с. 77].

При включенні відеоматеріалу до плану уроку потрібно виразно визначити мету та пізнавальні завдання, які будуть реалізовані в процесі його перегляду. Вчителю під час підготовки до уроку слід ознайомитися зі змістом фільму та відібрати інформацію, необхідну для розкриття теми уроку.

При відборі інформації необхідно враховувати такі фактори:

- загальний рівень розвитку учнів;
- підготовленість учнів до сприйняття відеоматеріалів;
- інтереси та особливості дітей;
- вміння працювати з відеоматеріалами [34, с. 305].

У процесі використання відеоматеріалів необхідно встановлювати зв'язок з іншими джерелами інформації: підручником, таблицями, схемами. Без правильної установки такого зв'язку буде знижено якість роботи учнів під час перегляду відеоматеріалів.

Робота з відеоматеріалами не повинна зводитись до пасивного перегляду. На уроках з використанням відеоматеріалів обов'язковий діяльнісний підхід. Учень тільки в тому разі добре засвоює інформацію, якщо він залучений до активного процесу роботи з джерелом інформації. У процесі перегляду відеоматеріалів учні мають думати над змістом, осмислювати побачене, аналізувати та узагальнювати отриману інформацію. Без вищезгаданої діяльності перегляд відеоінформації не дасть результату [14].

Для активізації критичного мислення учнів під час перегляду відеоматеріалу слід заздалегідь підготувати питання, на які діти повинні відповісти після перегляду. Це підвищить увагу учнів під час уроку. Такий метод особливо доцільний на уроці отримання нових знань, коли відеоматеріал використовується як основне джерело знань [48, с. 6-7].

Для ефективної роботи учнів з відеоматеріалом необхідно також дотримуватись тривалості перегляду (20-25 хвилин). При більш тривалому перегляді молодші школярі втрачають увагу і починають відволікатися. Для підвищення ефективності роботи на уроці вчитель може заздалегідь

підготувати для учнів картки з роздрукованими завданнями, на яких учні фіксуватимуть відповіді на запитання і робитимуть позначки про інформацію у процесі перегляду. Це скоротить час учнів на письмову роботу, менше відволікатиме від процесу перегляду, але також змусить критично міркувати. Активізувати критичне мислення учнів можна, поставивши перед переглядом фільму проблемне завдання, яке слід вирішити через отриману з фільму інформацію.

Таким чином, нами був обраний такий вид медіатехнологій як відеоматеріали, тому що саме їх використання має велике значення для активізації пізнавального інтересу та засвоєння матеріалу на уроках, що беззаперечно позитивно впливає на розвиток критичного мислення вихованців.

III. Інтерактивні програми. Інтерактивні програми, також звані інтерактивними дисплеями, є одним із найкращих мультимедійних інструментів, які вчитель може використовувати для розвитку критичного мислення учнів. За допомогою цього цифрового помічника ми можемо залучити своїх учнів до уроку, заохочуючи їх брати участь у навчанні, а не просто пасивно дивитися інструкції [50, с. 494].

Зацікавлені учні швидше засвоюють матеріал. За допомогою найкращих програм ми можемо перетворити урок на захоплюючу подорож дня кожного учня. Вони відчують, що грають у улюбленому додатку як вдома.

Інтерактивні програми доповнюють уроки новими можливостями, мобільністю, необтяжливим ігровим процесом, автоматизованим тестуванням знань і прозорим відображенням навчального прогресу [24].

Розглянемо більш детально інтерактивні програми, які використовуються у процесі формування критичного мислення учнів початкових класів:

- MotionMathGames – мобільні та десктопні ігри;
- Spongelab – платформа для персоналізованої наукової освіти;

– Kahoot! – безкоштовний онлайн-сервіс для створення інтерактивних навчальних ігор;

– WorldofClasscraft (WoC) – безкоштовна платформа, що відноситься до сфери проектування навчання. Це освітня рольова онлайн-гра. Управляє грою вчитель (майстер), він же роздає бали за різні досягнення (виконання завдань, відповіді на питання). Передбачається система ігрових заохочень і покарань.

– комп'ютерна графіка (Quick dra, Vector Paint, Pixlr editor, Fractal Maker, SymWave);

– Edx – платформа масових інтерактивних додатків тощо.

Таким чином, використання інтерактивних програм на уроках в початкових класах дає можливість учням учитися критично мислити; раціонально планувати свою діяльність; відстоювати власні ідеї; приймати продумані рішення; моделювати життєві ситуації; розвивати інтелектуально-креативні здібності.

2.2. Методика формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій

На формувальному етапі експерименту, нами було розроблено авторську методику з формування критичного мислення в учнів початкової школи засобами медіатехнологій. Система роботи використовувалася в 3-А класі систематично на уроках математики, української мови і літературного читання, образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а також під час позаурочної діяльності. Авторська методика проводилась протягом трьох тижнів.

Під час розроблення методики, були враховані всі етапи розвитку критичного мислення в молодшому шкільному віці:

1 етап. Знайомство з інструментами – аналізом інформації, методами генерації рішень, перевіркою гіпотез, втіленням їх у життя, аргументацією.

2 етап. Перехід теорії у навички. Чим регулярніше учень використовує знайомі методи критичного мислення і відкриває нові інструменти, тим різноманітніший його досвід і міцніші навички.

3 етап. Формування світогляду. Етап постійного навчання. Учень співвідносить факти з реальністю та перевіряє їх на достовірність. Він готовий переглянути власні погляди, якщо справжність підтвердиться у джерелах.

Під час нашого дослідження, нами було відібрано так використано такі види медіатехнологій:

- мультимедійні презентації;
- відеоматеріали;
- інтерактивні програми.

Мультимедійні презентації та відеоматеріали супроводжували усі творчі завдання, роботу в малих групах, різноманітні навчальні ігри (освітні, рольові і т. д.), спільне обговорення актуальних проблем (дебати, симпозіуми тощо).

Побудувати урок з максимальним навчальним ефектом, оптимізувати навчальні заняття також допомагали мультимедійні презентації. З їх допомогою ми проводили орфографічні розминки, чистопис, словникові диктанти, перевірку листа під диктування.

На уроках української мови пропонували дітям виконати перетворення в деформованому тексті, перетворивши розрізнені речення у зв'язковий текст. На кожному уроці української мови екран телевізора використовували як електронний супровід уроку: на слайдах розміщували основні поняття, схеми, алгоритми застосування орфографічного або пунктуаційного правила.

Перед роботою з текстом на уроках літературного читання, як правило, використовували артикуляційну гімнастику, на слайдах мультимедійної

презентації дітям пропонували для читання різні поєднання, скоромовки, складні слова.

На уроках математики за допомогою мультимедійних презентацій здійснювали демонстрацію прикладів, завдань на рух, ігор для усного рахунку, порівняння способом накладання геометричних фігур, організовували математичні розминки та самоперевірки.

Ми визначили, що для сучасного вчителя мультимедійна презентація має бути таким самим необхідним інструментом організації навчального процесу, як і сценарій уроку. Усі презентації та відео ми систематизували у папках з навчальних предметів. Учні, які пропустили заняття, за допомогою електронного щоденника отримували презентацію та відеоматеріали в он-лайн режимі та опрацьовували матеріал самостійно.

Також нами були використані мультимедійні інтерактивні програми, такі як: MotionMathGames, Spongelab, Kahoot!, WorldofClasscraft (WoC), Edx тощо. Вони допомагали нам проводити тестування знань учнів, ставити домашні завдання у електронному вигляді. Це також дало можливість здійснювати самостійне освоєння незрозумілих тем, підготовку до контрольних, навчання на власних помилках.

Найбільш активніше нами було використано сервіс LearningApps.org. LearningApps.org є сервісом для підтримки процесів навчання та викладання за допомогою невеликих інтерактивних модулів. Ці модулі можуть використовуватись безпосередньо як навчальні ресурси або для самостійної роботи. Наведемо фрагменти завдань з платформи LearningApps.org., які були використані у процесі формування критичного мислення молодших школярів (рис. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5):

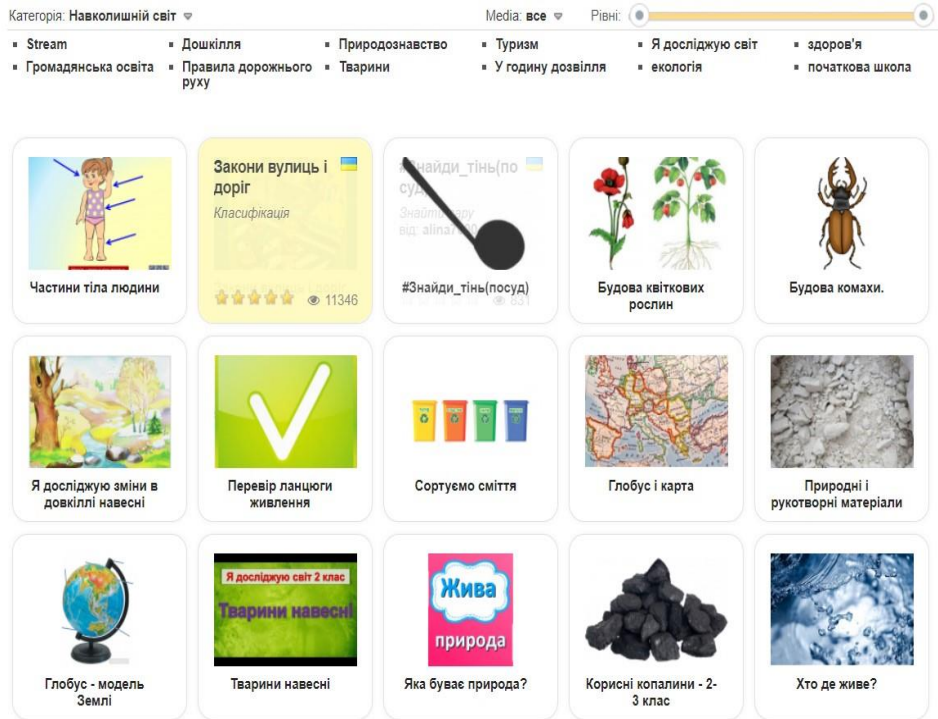

Рис. 2.1 Мультимедійні завдання на розвиток критичного мислення
(LearningApps.org.)

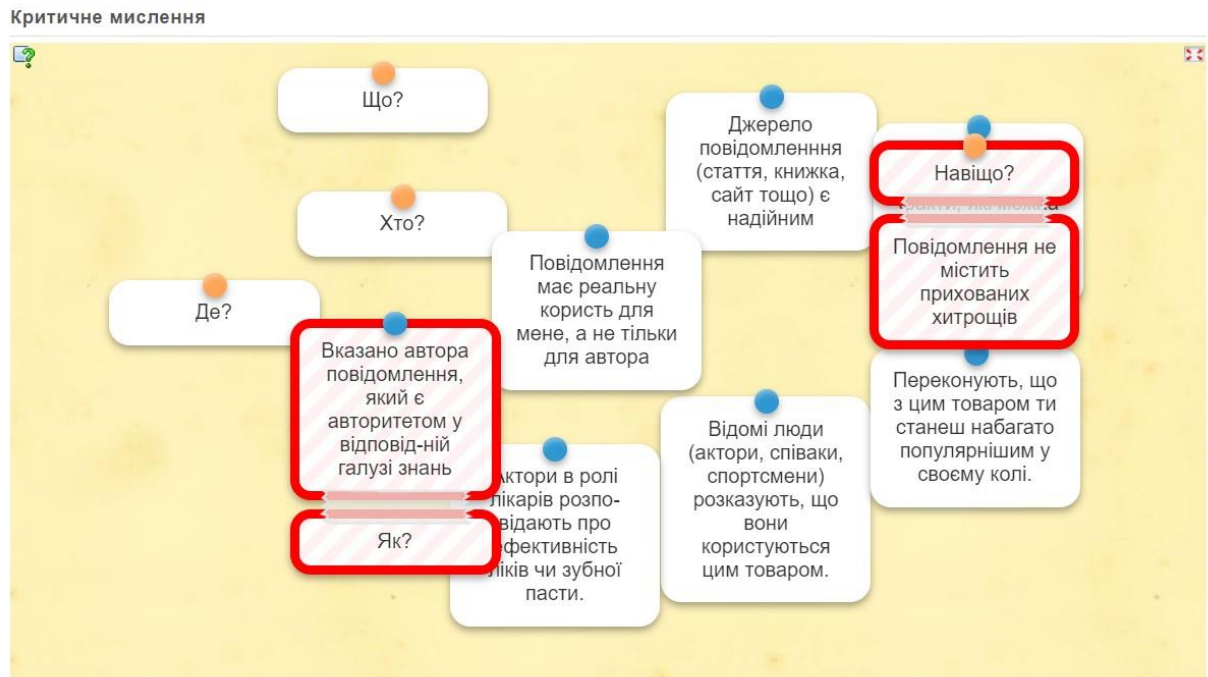

Рис. 2.2 Мультимедійні завдання на розвиток критичного мислення
(LearningApps.org.)

Знайди пару 🌈

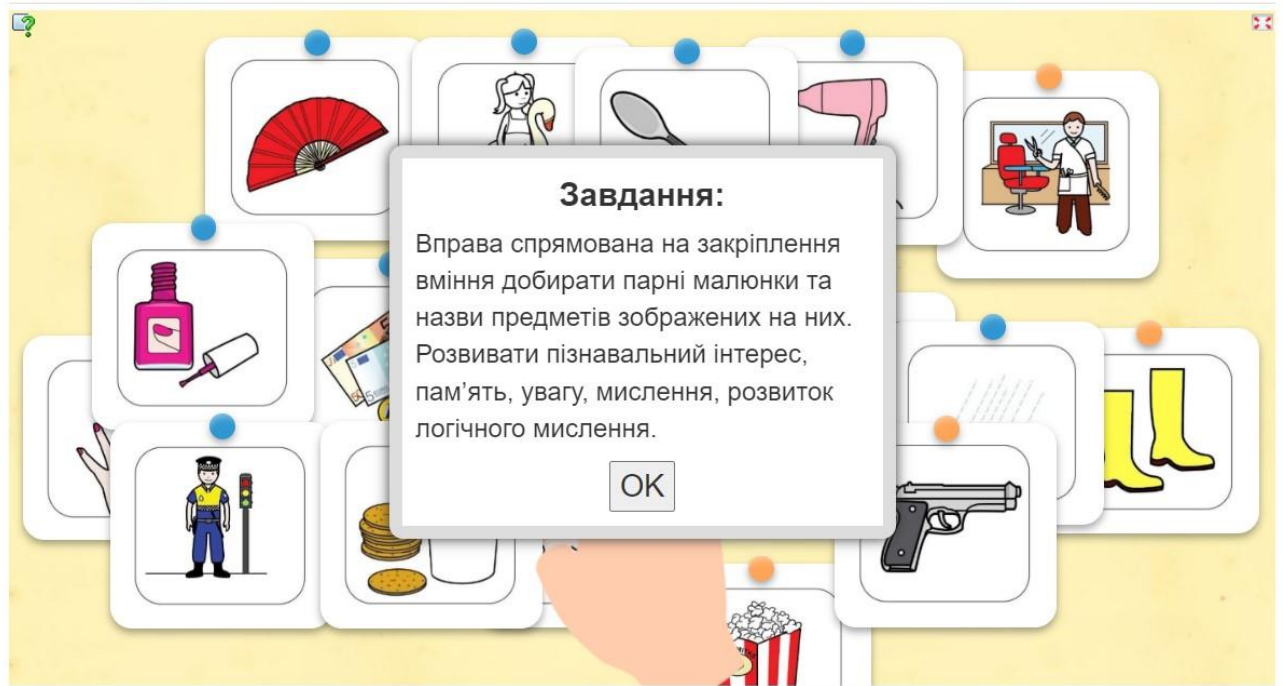

Рис. 2.3 Мультимедійні завдання на розвиток критичного мислення
(LearningApps.org.)

Чи дійсно тварини товаришують?!

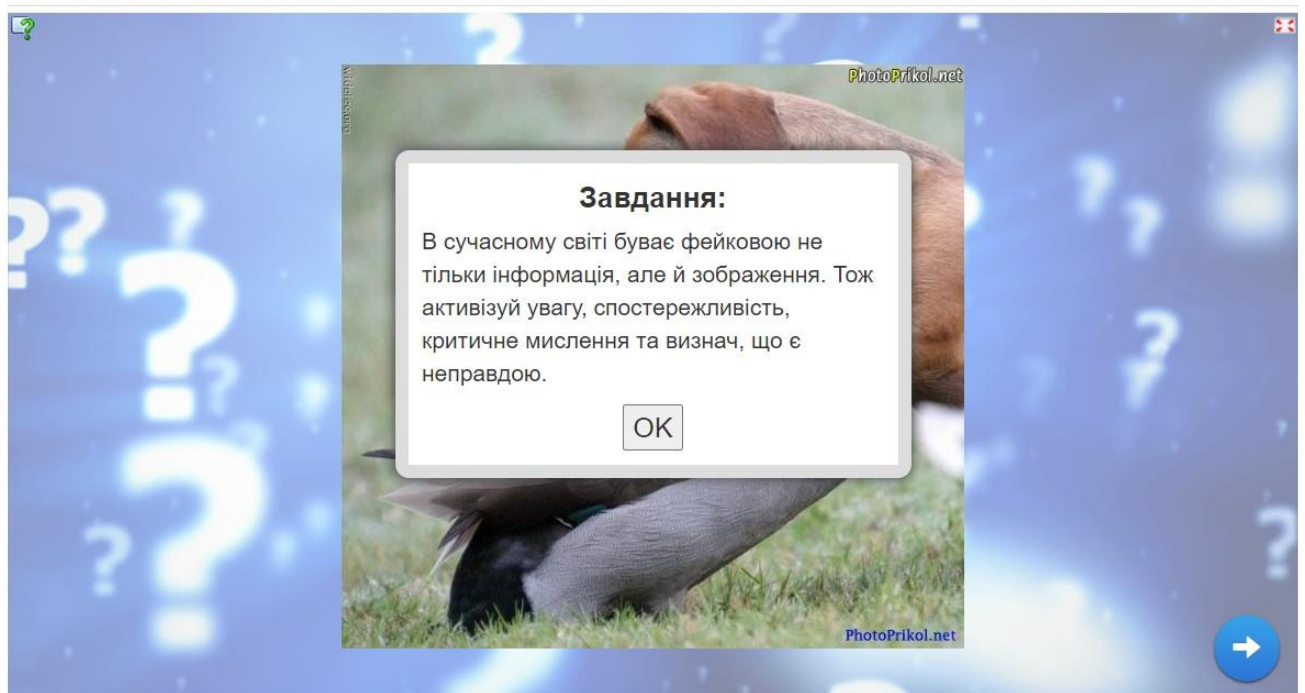

Рис. 2.4 Мультимедійні завдання на розвиток критичного мислення
(LearningApps.org.)

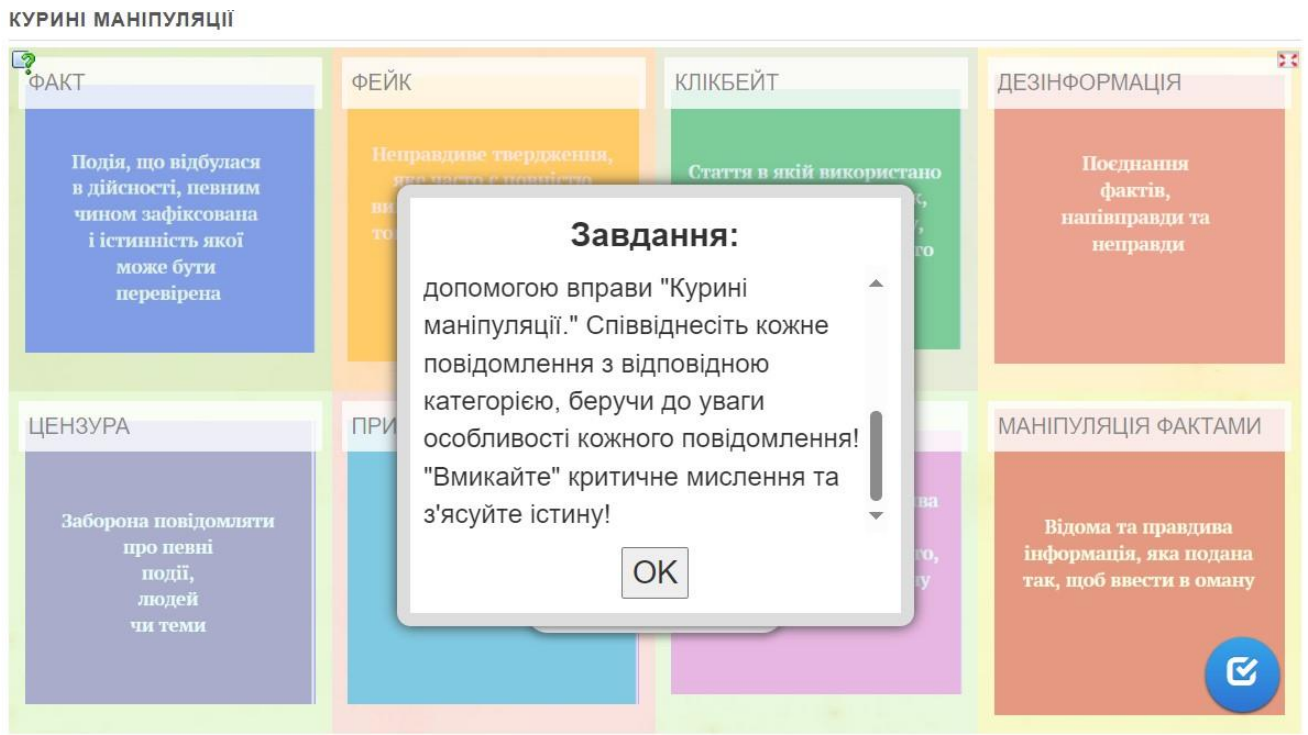

Рис. 2.5 Мультимедійні завдання на розвиток критичного мислення
(LearningApps.org.)

В основі ресурсів, які ми використовували лежить технологія генерації величезної кількості варіантів для кожного завдання, що неодмінно позитивно впливало на формування критичного мислення молодших школярів. Це також дозволило додати до навчання елементи гри, які стимулювали мисленнєву діяльність учнів.

Мультимедійні інтерактивні програми дозволили нами впровадити індивідуальні траєкторії навчання, сформувані в учнів метапредметні регулятивні та пізнавальні компетенції.

Доступ до мережі Інтернет також дозволяв нам впроваджувати у навчальний процес відеофрагменти, які можна було скачати або переглянути прямо на уроці в режимі он-лайн. Нами було використано уривки з дитячих художніх та мультиплікаційних фільмів. На уроках літератури ми часто пропонували дітям послухати твори авторів української літератури у виконанні майстрів художнього слова. У нашій методичній скарбниці ми зібрали твори Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка та інших.

Також ми застосовували відео та відеофрагменти протягом усіх уроків (відповідно до тем уроків), які містили завдання на розвиток критичного мислення, наприклад:

- весела гра для молодших школярів «Спіймайко» з відповідями (https://www.youtube.com/watch?v=S3D8dra0a_Q);
- цікаві загадки про космос на розвиток критичного мислення (<https://www.youtube.com/watch?v=QZCh8nay4us>);
- логіка, креатив, критичне мислення. Сірникові задачі. (<https://www.youtube.com/watch?v=obq5wzzAI9Q>);
- гра для молодших школярів «Правда чи неправда» (<https://www.youtube.com/watch?v=Yc9yDg5UPWo>);
- логічні завдання (<https://www.youtube.com/watch?v=xHzE6QWINgU>);
- математика в космосі. Цифри і планети. Сузір'я. Конструювання космічного човна (<https://www.youtube.com/watch?v=QEJUEz-JqhA>).

За допомогою сервісу Google Earth (за допомогою сервісу ми можемо за кілька секунд перенестися в будь-який куточок планети і подивитися сотні міст у тривимірному режимі) та 360cities.net (мальовничі панорами створені завдяки десяткам тисяч фото з різних куточків землі), школярі змогли візуально досліджувати гори, океани, міста світу, різноманітні природні явища та процеси, космос на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

На факультативних заняттях та в позаурочний час ми з дітьми користувалися електронними підручниками та словниками. Використання електронних словників та енциклопедій, Інтернет ресурсів допомагали нам організувати самоосвітню діяльність учнів, що сприятливо впливало на формування дослідницьких умінь та критичного мислення.

За допомогою інтерактивного включення учнів у процес навчання ми створювали умови для формування сталого інтересу до пізнавальної діяльності, предметних та метапредметних компетенцій, для розвитку самостійності, дослідницьких та комунікативних умінь.

Таким чином, використовуючи медіатехнології, ми викликали у своїх учнів сильний інформаційний сплеск, розвивали потребу у знаннях, формували критичне мислення.

2.3 Експериментальна перевірка методики формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій

Керуючись ціллю вивчення рівня сформованості критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій, нами було проведено експериментальне дослідження, що здійснювалось на базі Комунальної установи Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №17 протягом 2023-2024 навчального року.

Дослідження проводилось у 3-А класі.

Кількість учнів: 28.

Експериментальне дослідження проводилось під час уроків та позаурочної діяльності. Основою організації проведення дослідження є:

1. Виявлення рівня сформованості критичного мислення в учнів початкової школи.
2. Педагог створює психолого-педагогічні умови для успішного проведення експерименту.

Дослідження проходило в 3 етапи:

На першому етапі (констатувальному) – ми обрали цільову групу дослідження, відібрали медіатехнології для проведення експерименту та діагностували рівень сформованості критичного мислення в учнів початкової школи.

На другому етапі (формуальному) – розробили методику розвитку критичного мислення молодших школярів засобами медіатехнологій та апробували її.

На третьому етапі (контрольному) – підбили підсумки та проаналізували проведене дослідження.

Розглянемо діагностичний інструментарій, який використовується для виявлення рівня сформованості критичного мислення в учнів початкової школи:

1. Методи вирішення арифметичних дій (Тест Лачінса).
2. Методика «Лабіринт».
3. Тест «ідей».
4. Методика вивчення ставлення до діяльності.
5. Шкала мотивації схвалення (Методика Д. Краун-Марлоу).
6. Тест-есе Енніса-Вієра для оцінювання та навчання критичного мислення.
7. Illinois Critical Thinking Essay Test Finken-Ennis.
8. Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку) тощо.

На своїй практиці, ми обрали наступний діагностичний інструментарій:

1. Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку) (Додаток А).
2. Методика «Лабіринт» (Додаток Б).

Розглянемо отримані результати констатувального етапу експерименту (Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку):

- низький рівень – 34%;
- середній рівень – 57%;
- високий рівень – 9%.

Наведемо отримані дані графічно (рис. 2.6):

Рис. 2.6 Графічне представлення результатів констатувального етапу дослідження

Низький рівень (34%) критичного мислення характеризується тим, що учень починає оцінювати інформацію, що надходить, піддавати її логічному аналізу, але не робить правильні висновки. При оцінці інформації, що надходить, учень не завжди керується об'єктивними критеріями, має місце «перехід на особистості». Тим не менш, учень накопичує досвід, прагне уникати помилок.

Середній рівень (57%) характеризується стійким прагненням вихованців оцінювати інформацію, що надходить, проте не завжди оцінка об'єктивна, спирається на логічний аналіз та життєвий досвід, не завжди робляться вірні висновки та приймаються вірні рішення. Аналіз інформації, що надходить, стає багатоаспектним, спостерігається відхід від односторонності, однозначності і максималізму. Для критичного мислення переважно характерний слабкий зміст, тобто учні оцінюють інформацію переважно заради «власної користі».

Для високого рівня (9%) характерний зв'язок між становленням критичного мислення та компетенціями (особистісних якостей);

накопичуваний досвід стає фактором (базою) для розвитку критичного мислення. Критичне мислення дозволяє учням орієнтуватися в багатьох знайомих і незнайомих ситуаціях; відбувається стійке накопичення учнями бази знань про аналізовані ситуації, з метою подальшої більш ефективної розумової діяльності (життєдіяльності).

Розглянемо отримані результати за Методикою «Лабіринт»:

- низький рівень – 41%;
- середній рівень – 59%;
- високий рівень – 0%.

Наведемо отримані дані графічно (рис. 2.7):

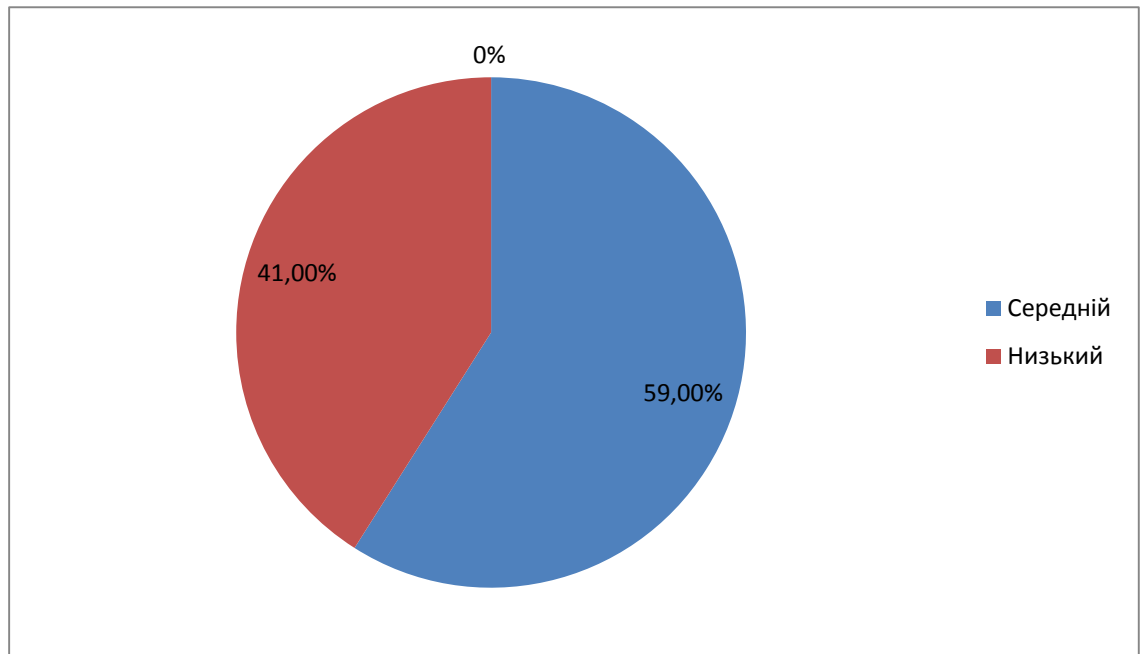

Рис. 2.7 Графічне представлення результатів констатувального етапу дослідження

Загальний аналіз результатів експерименту показав, що у 59% школярів переважає середній рівень сформованості критичного мислення. Ці учні характеризуються:

- досить високою самостійністю в процесі виконання завдань;

- уміють оцінювати походження знання, його достовірність та правдоподібність;
- ставлять питання, в більшості випадків самостійно формулюють припущення;
- уміють аналізувати та оцінювати зміст текстів, знаходити недостатню інформацію, якщо поставлена проблема викликала у них інтерес.

Школярі можуть робити логічні висновки, приймати обґрунтовані рішення. У цієї групи респондентів не завжди виходило рефлексивно оцінювати зміст тексту, виділяти головну інформацію і натомість надлишкову; обґрунтовувати свою відповідь у завданнях. Але в той же час дані учні продемонстрували гнучкість, самостійність і критичність розуму, мають необхідні передумови творчої, інноваційної діяльності. Вони здатні до креативних розумових дій дослідницького характеру; їм властива досить висока саморегулятивність поведінки.

Школярі не піддаються впливу чужих думок; досить терпимі; вміють співпрацювати та працювати у групі; приймати спільні рішення; вміють слухати інших і враховувати їх точку зору; але не завжди можуть визнати свою помилку, неправоту, а також взяти на себе відповідальність, внаслідок чого у них не завжди виходить долати труднощі, вирішувати проблеми. Учні вміють навести переконливі умовиводи, що дозволяють прийняти правильні рішення, мають адекватну самооцінку.

Низький рівень сформованості критичного мислення спостерігається у 41 % школярів. Їм характерна або відсутність, або дуже слабкий розвиток вищеназваних якостей. Такі учні не вміють зважувати всі аргументи «за» і «проти» своїх гіпотез і не піддають їхній всебічній перевірці. Школярі не можуть знаходити достатньо необхідну інформацію, робити та оцінювати логічні умовиводи, оцінювати послідовність висновків. Як правило, вони не самокритичні. Аргументація є, але не дуже переконлива – в боротьбі думок такі учні схильні підкорятися. Творчі здібності рідко проявляються. Рефлексивні вміння розвинені слабо: таким школярам властива неадекватна

самооцінка, або вони не можуть подивитися на себе «збоку», оцінити свої дії, виявити помилку у своїй мисленнєвій діяльності.

Учнів із високим рівнем сформованості критичного мислення не виявилось, хоча кілька респондентів продемонстрували вміння, близькі до нього. Такі школярі добре співпрацювали і працювали в парах і групах, брали участь у спільному прийнятті рішень, слухали інших, терпимо ставилися до їхньої думки і позиції, враховували точку зору своїх однокласників, не рахуючи свою думку єдиною вірною. У даних учнів ясна, продумана, логічно вибудована мова. Вони доводять свої відповіді до завдань, що є показником розвитку рефлексивних умінь, адекватно оцінюють себе; виявляють самостійність, можуть взяти на себе відповідальність, визнати свої помилки та неправоту. Однак виходить у них це не завжди, тому дані учні були внесені до групи респондентів із середнім рівнем сформованості критичного мислення.

Виходячи з отриманих результатів, ми можемо зробити висновок, що в 3-А класі переважає середній рівень сформованості критичного мислення з тенденцією до низького. Для формування критичного мислення вихованців нами було змодельовано авторську методику формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

На формувальному етапі експерименту, нами було розроблено авторську методику з формування критичного мислення в учнів початкової школи засобами медіатехнологій. Детально розроблено методику описано у підпункті 2.2.

На контрольному етапі експерименту, було здійснено повторну діагностику рівня сформованості критичного мислення учнів 3-А класу. Ми знову використали Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку) та Методику «Лабіринт», які були застосовані на констатуючому етапі. Аналіз проведеної роботи показав, що розроблена нами методика формування критичного мислення у молодших школярів засобами

медіатехнологій, яку ми застосовували протягом трьох неділей – дала позитивні результати.

Розглянемо результати Тесту оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку) за допомогою діаграми (рис. 2.8):

- низький рівень – 25%;
- середній – 62%;
- високий – 13%.

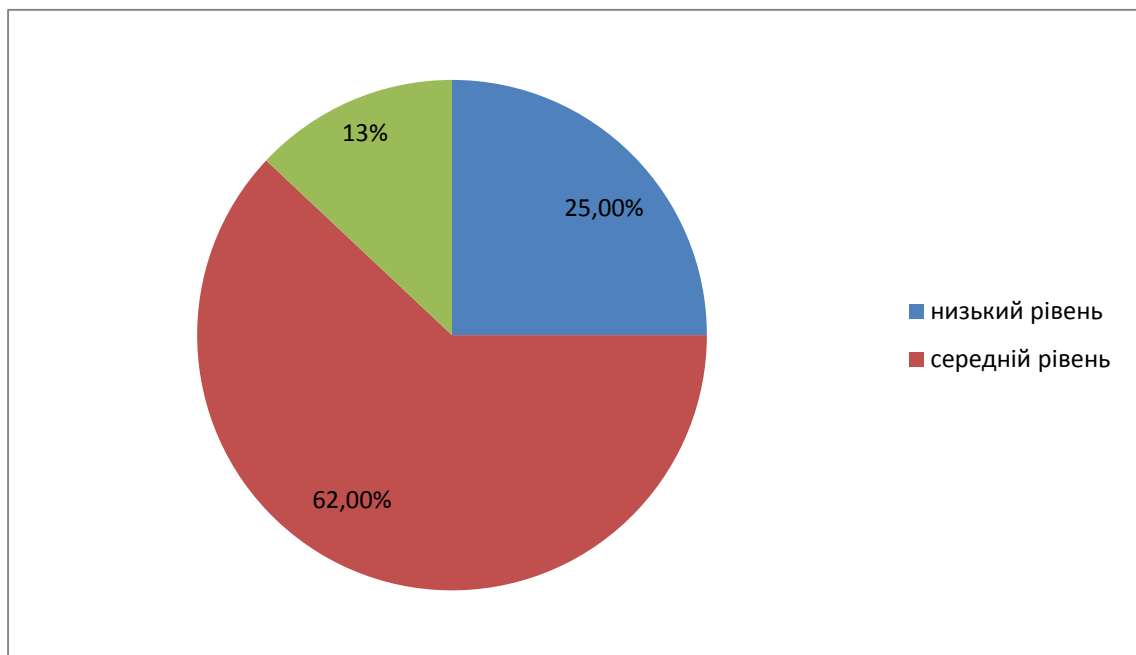

Рис. 2.8 Графічне представлення результатів контрольного етапу дослідження (Тест оцінки критичного мислення (АПА))

Як бачимо, кількість учнів, які отримали низький рівень розвитку критичного мислення учнів знизилась до 25% (на 9% менше ніж на констатувальному етапі експерименту), кількість учнів які отримали середній рівень розвитку критичного мислення учнів підвищилась до 62% (на 5%), кількість учнів які отримали високий рівень розвитку критичного мислення підвищилась до 13% (на 5%).

Порівняємо результати констатувального та контрольного етапів експерименту (рис. 2.9):

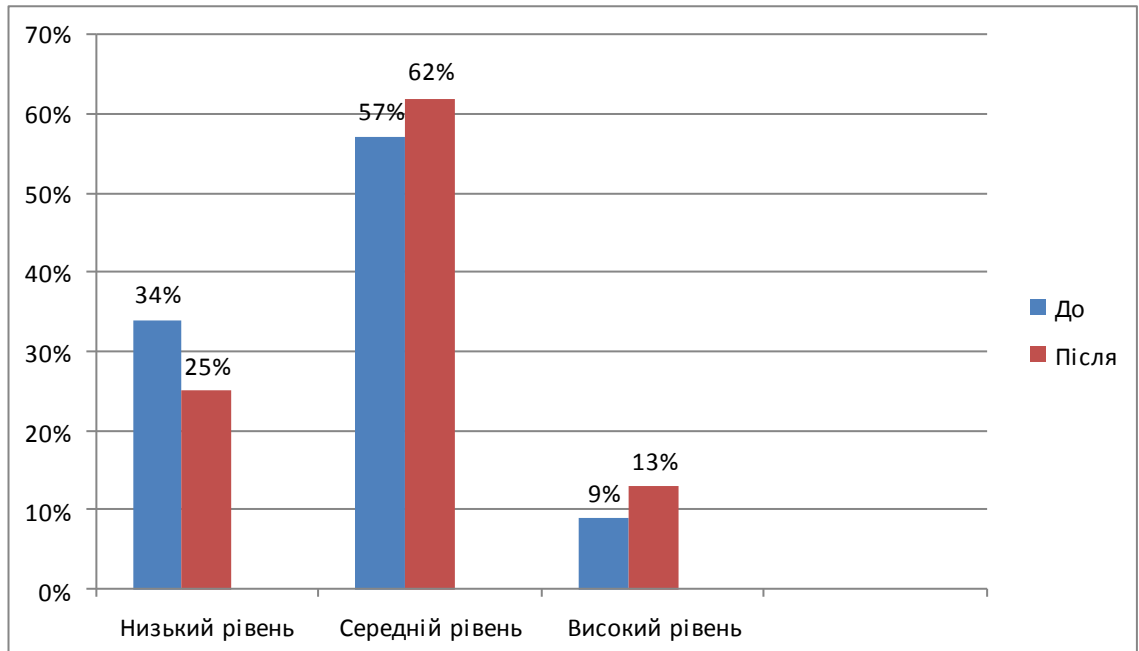

Рис. 2.9 Порівняльна характеристика констатувального та контрольного етапів експерименту (Тест оцінки критичного мислення (АПА))

Розглянемо результати Методики «Лабіринт» за допомогою діаграми (рис. 2.10):

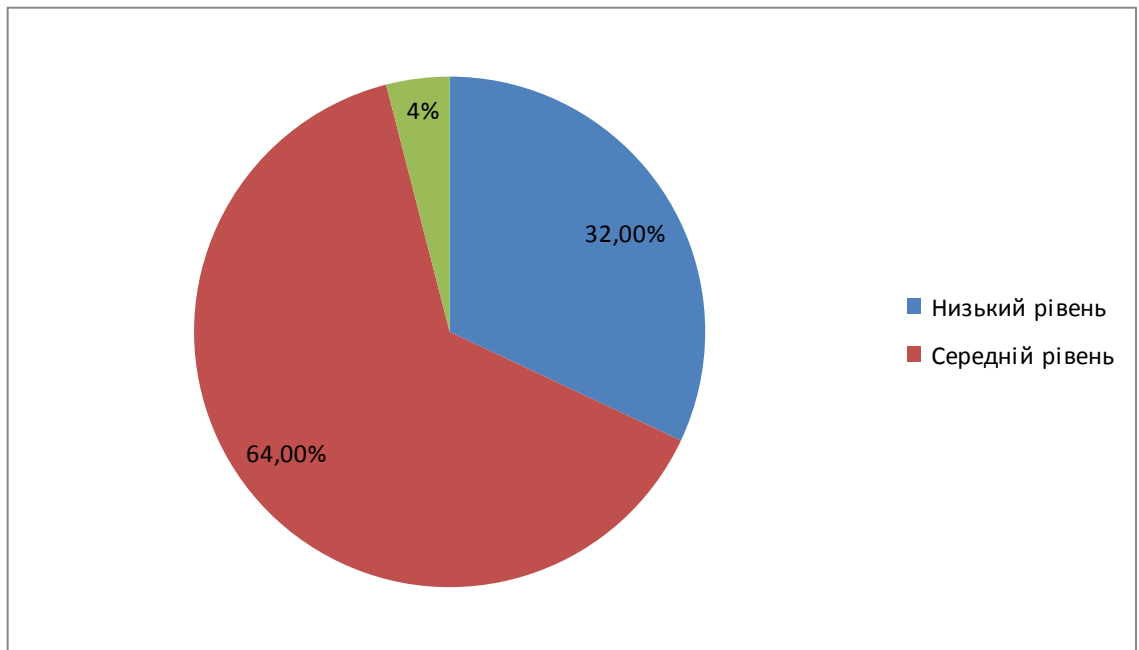

Рис. 2.10 Графічне представлення результатів контрольного етапу дослідження (Методика «Лабіринт»)

Порівнюємо результати констатувального та контрольного етапів експерименту (рис. 2.11):

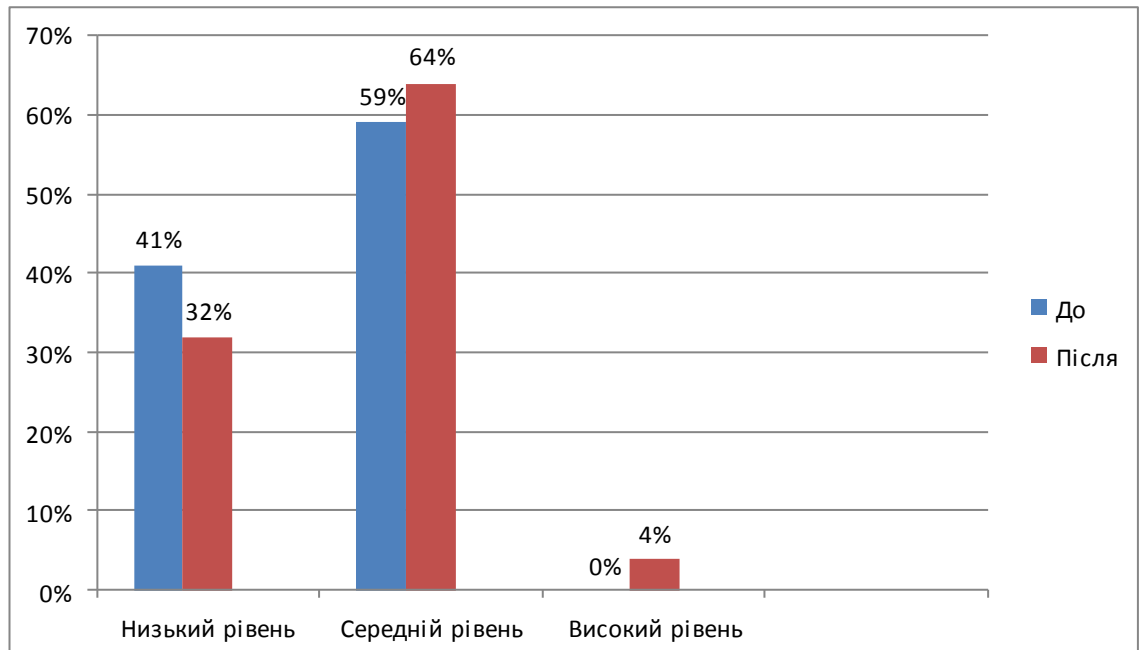

Рис. 2.11 Порівняльна характеристика констатувального та контрольного етапів експерименту (Методика «Лабіринт»)

Як бачимо, кількість учнів, які отримали низький рівень розвитку критичного мислення учнів знизилась до 32% (на 9% менше ніж на констатувальному етапі експерименту), кількість учнів які отримали середній рівень розвитку критичного мислення учнів підвищилась до 64% (на 5%), а також з'явилися учні, які отримали високий рівень розвитку критичного мислення (4%).

Отже, методика, запропонована нами, сприяла підвищенню рівня критичного мислення в 3-А класі. Ми довели, що одним із шляхів підвищення ефективності формування критичного мислення у молодших школярів є використання у роботі медіатехнологій.

Висновок до розділу 2

Таким чином, керуючись ціллю вивчення рівня сформованості критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій, нами було проведено експериментальне дослідження, що здійснювалось на базі Комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів №17 протягом 2023-2024 навчального року. Кількість учнів становила 28 осіб.

Дослідження проходило в 3 етапи:

На першому етапі (констатувальному) – ми обрали цільову групу дослідження, відібрали медіатехнології для проведення експерименту та діагностували рівень сформованості критичного мислення в учнів початкової школи.

На другому етапі (формульовальному) – розробили методику розвитку критичного мислення молодших школярів засобами медіатехнологій та апробували її. На третьому етапі (контрольному) – підбили підсумки та проаналізували проведене дослідження.

Методика, запропонована нами, сприяла підвищенню рівня критичного мислення в 3-А класі. Нам вдалося довести, що одним із шляхів підвищення ефективності формування критичного мислення у молодших школярів є використання у роботі медіатехнологій.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до поставлених завдань у магістерській роботі, можна зробити наступні висновки:

1. Медіатехнології – це технології роботи з інформацією, а також синкретична форма комунікації. Це поняття виражає у загальному вигляді соціальну сутність такого способу існування, як «людська діяльність». Всі прояви соціального життя пов'язані з людською діяльністю, і тому дане поняття виступає як загальний пояснювальний принцип для пізнання будь-якого соціального явища.

На сучасному етапі медіа умовно ділять на 4 типи:

1. Ранні медіа – писемність.
2. Друковані медіа – друк, літографія, фотографія.
3. Електричні медіа – телеграф, телефон, звукозапис.
4. Мас-медіа – кінематограф, телебачення.

XXI століття характеризується, розвитком різноманітних медіатехнологій, зокрема у сфері освіти. Медіатехнології поступово вбудовуються у навчальний процес та виконують функцію ілюстративного матеріалу, що використовується як джерело інформації, а також демонструють способи її обробки та використання у своїй діяльності. Можна зробити висновок, що застосування медіатехнологій дозволяє створити ефективну систему навчання.

Головна перевага медіатехнологій в освітньому процесі – це інтерактивність та доступність. Інформація різного типу інтегрується в один інформаційний продукт: текст, графіка, музика, відео, анімація. Застосування цього продукту в освітньому процесі сприяє розвитку асоціативних зв'язків, логіки, творчого та критичного мислення здобувачів освіти.

2. Критичне мислення – це система суджень, яка використовується для аналізу речей з критичної точки зору та подій з формулюванням обґрунтованих висновків і дозволяє виносити обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати отримані результати до

різноманітних ситуацій та проблем. У загальному значенні під критичним мисленням мається на увазі мислення вищого рівня.

У сучасній освіті постає проблема розвитку критичного мислення в здобувачів освіти. Сучасний світ, що постійно змінюється, часто вимагає від людини швидких рішень. Доступної інформації стає дедалі більше, і далеко ще не вся вона достовірна. Іноді судження, без перевірки прийняті за істину, можуть бути абсолютно невірними. Відсутність критичного аналізу може негативно вплинути на життя та призвести до сумних наслідків. Тому критичне мислення є одним із ключових навичок, які необхідно розвивати у молодших школярів.

Молодші школярі, які мають цю навичку, здатні аналізувати інформацію з різних джерел, виділяти факти від думок і приймати обґрунтовані рішення. Критичне мислення також допомагає вихованцям розвивати свою впевненість і самостійність. Вони можуть вірити у свої судження і виступати за свою точку зору, ґрунтуючись на логічних аргументах та доказах.

Важливо, що критичне мислення необхідне не тільки у навчальній діяльності, а й у повсякденному житті. Молодші школярі, які здатні критично мислити, краще адаптуються до швидко мінливого світу і знаходять ефективніші рішення проблем.

3. Оцінка рівня підготовки молодших школярів за результатами Міжнародної організації (PISA) показує, що у них досить слабкі вміння, пов'язані з інтеграцією знань у різні сфери практичної діяльності, застосуванням знань у нестандартних ситуаціях та перенесенням їх у нові форми діяльності. Тому необхідно навчати молодших школярів:

- умінню аналізувати ідеї, пропозиції;
- приймати незалежні продумані рішення;
- умінню займати критичну позицію;
- мислити нестандартно;
- умінню бути комунікативним;
- враховувати пояснення;

- бути терпимим;
- толерантним;
- уникати емоційних міркувань;
- володіти раціональним способом вирішення конкретного завдання;
- адекватно ситуації оцінювати події;
- доказово аргументувати отримані висновки, сприяючи висуванню нових ідей;
- бути відповідальним за свою точку зору;
- працювати над розвитком інтелектуального потенціалу та ін.

4. Керуючись ціллю вивчення рівня сформованості критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій, нами було проведено експериментальне дослідження, що здійснювалось на базі Комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів №17 протягом 2023-2024 року. Дослідження проводилось у 3-А класі. Кількість учнів становила 28 осіб.

На першому етапі (констатувальному) – ми обрали цільову групу дослідження, відібрали медіатехнології для проведення експерименту та діагностували рівень сформованості критичного мислення в учнів початкової школи. На другому етапі (формуальному) – розробили методiku розвитку критичного мислення молодших школярів засобами медіатехнологій та апробували її. На третьому етапі (контрольному) – підбили підсумки та проаналізували проведене дослідження.

Ми обрали наступний діагностичний інструментарій: Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку); Методика «Лабіринт».

Виходячи з отриманих результатів, ми зробили висновок, що в 3-А класі переважає середній рівень сформованості критичного мислення з тенденцією до низького. Для формування критичного мислення вихованців нами було змодельовано авторську методiku формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій.

5. На формувальному етапі експерименту, нами було розроблено авторську методику з формування критичного мислення в учнів початкової школи засобами медіатехнологій. Дана система роботи використовувалась в 3-А класі систематично на уроках математики, української мови і літературного читання, образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а також під час позаурочної діяльності. Авторська методика проводилась протягом трьох неділей.

Таким чином, використовуючи медіатехнології, ми викликали у своїх учнів сильний інформаційний сплеск, розвивали потребу у знаннях, формували критичне мислення.

6. На контрольному етапі експерименту, було здійснено повторну діагностику рівня сформованості критичного мислення учнів 3-А класу. Ми знову використали Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку) та Методику «Лабіринт», які були застосовані на констатуючому етапі. Аналіз проведеної роботи показав, що розроблена нами методика формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій– дала позитивні результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Джамалі А. М. Сфери застосування інформаційних технологій *Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави*. 2014. С. 49-53
2. Андрієвська В., Олефіренко Н.. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. С. 16.
3. Архіпова Є. О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2012. С. 34-38.
4. Барабаш О., Глинянюк Н. Вчимося міркувати самостійно та розважливо. *Учитель початкової школи*. 2018. №11. С. 3-7.
5. Батрун І. В. Технологія розвитку критичного мислення і сучасний освітній процес. *Педагогічна майстерня*. №1. 2018. С. 9-16.
6. Батуніна В. П. Мультимедійна презентація як сучасний засіб навчання. *Пошуки і знахідки. Серія: фізико-математичні науки*. 2010. С. 150-152.
7. Белкіна-Ковальчук, О. В. Технології формування критичного мислення молодших школярів. *Пед. пошук*. 2010. С. 3-7.
8. Белкіна-Ковальчук О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.09. Волинський держ. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2006. 21 с.
9. Бучинська Д. Л. Використання відео в навчальному процесі – потреба сьогодення. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeemu_2015_1_12.
10. Василиків І. Основні проблеми та шляхи впровадження мультимедійних технологій в початковій школі. *Молодь і ринок*. 2019. С. 62-66.

11. Винницька Н. Особливості застосування мультимедіа-технологій в сучасній системі освіти. *Молодь і ринок 2/210*. 2023. С. 109-112.
12. Вінникова А. Медіатехнології в початковій школі як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи*. 2023. С. 10.
13. Гонцова В. В. Сучасні мультимедійні технології. *Інформатика та інформаційні технології*. 2015. С. 76-79.
14. Гороль П. К. Сучасні інформаційні засоби навчання. Вінниця: ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2004. 535 с.
15. Грабар Н. Мультимедійні технології та їхній вплив на комунікацію в освіті. *Вісник Книжкової палати*. 2012. С. 20-22.
16. Дубравська Н. М. Психологічні особливості розвитку критичного мислення молодших школярів. *Підготовка педагогів до впровадження державних стандартів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць*. 2013. С. 356-359.
17. Климова К. Я. Проблеми та шляхи використання мультимедійних технологій у сучасній початковій школі. *Актуальні проблеми лінгводидактики: зб. наук. праць*. 2017. С. 74-78.
18. Коноваленко В. О. Використання мультимедійних технологій в організації співробітництва вчителя та учнів у початковій школі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. С. 270-274.
19. Корінько Л. М. Роль критичного мислення у формуванні учнівських компетенцій. Харків : Основа, 2019. 90 с.
20. Кузьо І. В. Навчальне кіно у вітчизняних педагогічних дослідженнях довоєнного періоду. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. С. 47-50.
21. Кузьо І. Можливості навчального кіно у вихованні творчої особистості (на основі ідей В. О. Сухомлинського). *Наукові записки*

Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2013. С. 190-193.

22. Кулакова Г. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобом мультимедійних технологій. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи. 2022. С. 13.*

23. Ларіонов В. Мультимедійні технології як засіб підвищення якості освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2021. С. 82-96.*

24. Лютенко М. Г. Практичне використання мультимедійних технологій у початковій школі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені КД Ушинського. Педагогічні науки. 2018. С. 41-46.*

25. Ляшенко Б. М. Електронні презентації Microsoft Power Point у навчальному процесі. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2005. С. 27-30.*

26. Матоніна Р. Д. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів. Харків, 2013. 175 с.

27. Мороз О. М. Особливості впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес молодших школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2023. Вип. 70. С. 66-74.*

28. Мохонько В. А. Розширення можливостей критичного мислення: важливість навчання медіаграмотності в школах. *The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development. 2023. С. 152-154.*

29. Мультимедіа та мультимедійні системи: Конспект лекцій для студентів спеціальності «Програмне забезпечення автоматизованих систем. 2003. 154 с.

30. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник / за заг. ред. Жука Ю. О. К.: Педагогічна думка, 2012. 112 с.

31. Мультимедійні технології та засоби навчання : навчальний посібник / за заг. ред. А. М. Гуржій. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 556 с.
32. Наволокова Н. П. Технологія розвитку критичного мислення. *Педагогічна майстерня*. 2014. №4. С. 28-31.
33. Нікітіна ОР. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами STREAM-технології в освітньому середовищі НУШ. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2022. С. 95-103.
34. Опалінська Ю. П. Мультимедійні технології у дошкільній освіті. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених*. 2019. С. 305-307.
35. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. С. 89-98.
36. Пометун О. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів. К., 2017. 96 с.
37. Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І. Основи критичного мислення. Навчальна програма курсу за вибором для учнів профільних класів соціально гуманітарного напрямку. *Рідна школа*. 2010. № 9. С. 24-36.
38. Поясок Т. Б. Інтеграція медіа в освітній процес: проблеми і перспективи. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. С. 69-73.
39. Рудницька Н. Ю. Використання мультимедійних технологій на уроках в початковій школі. *Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць*. 2012. С. 398-402.
40. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. К. : «Академвидав», 2006. 360 с.
41. Сергеєнкова О. П. Загальна психологія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
42. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань.

Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання. 2014. С. 418-438.

43. Скрипченко О. В. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 464 с.

44. Степаненко О. К., Валентьєва Т. І., Семчук Б. І. Розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів. *Перспективи і інновації.* 2022. № 4(19). С. 297-309.

45. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення. 2011. С. 105-105.

46. Тягло О. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі. *Філософія освіти.* 2017. С. 240-257.

47. Філатова Л. Критичне мислення молодших школярів в освітньому середовищі НУШ. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 55. С. 275-282.

48. Філімонова Т. В. Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі для молодших школярів. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2024. С. 1-9.

49. Червінська І. Медіатехнології як ефективний засіб підвищення якості освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Освітні обрії.* 2022. С. 69-73.

50. Чернякова О. Використання мультимедійних засобів навчання наукоках впочаткових класах. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина».* 2023. № 10 (28). С. 494-505.

51. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2013. С. 202-208.

52. Чупріна О. В. Аналіз зарубіжного досвіду використання мультимедійних технологій у початковій школі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2016. С. 12-16.

53. Чупріна О. В. Використання мультимедійних засобів навчання у початковій школі: аспекти і перспективи проблеми. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. С. 177-180.

54. Шакоцько В.В. Методика використання ІКТ у початковій школі. К. : Комп'ютер, 2008. 128 с.

55. Шахіна І. Ю. До питання про мультимедійні технології. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Вісник НТУ «ХПІ»* 32. 2012. С. 184-192.

56. Шимон Л. П. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. С. 164-167.

57. Шишка І. В. Використання мультимедійних засобів навчання на уроках в початкових класах: навч. посібник. Шевченкове, 2013. 250 с.

58. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Молодь і ринок*. 2019. С. 27-32.

59. Шквир О. Педагогічні умови розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти. *Молодь і ринок* 5/213. 2023. С. 44-49.

60. Шпотя Т. Використання медіатехнологій в організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій*. 2021. С. 203-208.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест оцінки критичного мислення (АПА) (адаптований до молодшого шкільного віку)

Рівень сформованості критичного мислення за окремими видами умінь, що перевіряються, оцінювався для наступних видів (категорій):

вміння робити логічні висновки та обґрунтовувати свою відповідь;

вміння оцінювати послідовності висновків;

вміння знаходити недостатню інформацію;

вміння рефлексивно оцінювати зміст задачі;

вміння знаходити головну інформацію на тлі надлишкової.

Задачі на критичне мислення

1. «Припустимо, ти водій автобуса. На першій зупинці до вас у автобус увійшли 6 чоловіків та 2 жінки. На другій зупинці 2 чоловіків вийшли з автобуса та 1 жінка увійшла. На третій зупинці вийшов 1 чоловік, а увійшли 2 жінки. На четвертій – увійшли 3 чоловіки, а 3 жінки вийшли з автобуса. На п'ятій зупинці 2 чоловіків вийшли, 3 чоловіки увійшли, 1 жінка вийшла та 2 жінки увійшли. Питання: Як звати водія автобуса?».

2. У трьох братів по одній сестрі. Скільки всього дітей у сім'ї? (4).

3. Гуска має масу 3 кг. Якою буде її маса, якщо вона стане на одну ногу? (3 кг).

4. Колоду розпиляли на 3 частини. Скільки розпилів зробили? (2).

5. На одній шальці терезів 5 однакових яблук і 3 однакові груші, на іншій – 4 таких самих яблука і 4 груші. Терези перебувають у рівновазі. Що легше: яблуко чи груша? (Однакові).

6. На дереві сиділи три пташки. До них прилетіли ще дві пташки. Кіт підкрався й схопив одну пташку. Скільки пташок залишилося на гілці? (Жодної).

7. Сума трьох парних чисел дорівнює 12. Напиши ці числа, якщо відомо, що доданки не рівні між собою.

$$\underline{\quad} + \underline{\quad} + \underline{\quad} = 12. (2 + 4 + 6 = 12)$$

8. Горіло 7 свічок. Дві свічки погасли, а решту залишили освітлювати кімнату. Скільки свічок залишилось?

9. З-під воріт видно 8 котячих лап. Скільки котів у дворі? Запишіть відповідь.

10. На двох полицях 20 книжок. На верхній полиці на 6 книг більше, ніж на нижній. Скільки книжок на кожній полиці? (7 і 13).

11. Скільки лап у двох ведмежат? (8).

12. Понад доріжкою одне за другим ростуть 10 дерев. Між ними стоять лавочки. Скільки всього лавок? (9).

13. Колоду розпиляли на 7 частин. Скільки разів пиляли колоду? (6)

14. Трійка коней пробігла 5 км. По скільки кілометрів пробіг кожен кінь? (5).

15. Після того, як учень розв'язав 32 приклади, йому залишилося розв'язати 25 прикладів. Скільки прикладів він мав розв'язати?

При обробці та інтерпретації результатів тестування рівень сформованості умінь КМ визначався за наступною шкалою:

Високий рівень – якщо учень набрав понад 25 балів;

Середній рівень – якщо учень набирає від 12 до 25 балів;

Низький рівень – якщо учень набирає менше ніж 12 балів.

Методика «Лабіринт»

Матеріали: листи – «полянки» із зображенням різних розгалужених доріжок, наприкінці яких розташовані будиночки (полянка А та галявина Б – для вступних завдань; решта галявин 1-10 – для основних завдань). У нижній половині листа – схема («лист»), орієнтуючись на яку, дитина знаходить шлях до будиночка.

Процедура проведення методики:

Вступне завдання 1. Дорослий розкладає перед дитиною картки «Перед тобою галявина, на ній доріжки, на кінцях доріжок будиночки. У якомусь із цих будиночків живе звірятко. Ти маєш віднести до нього в гості білочку. Щоб вона не заблукала, треба дивитися на лист, де написано: йти треба, починаючи від трави по доріжці повз ялинку, а потім повз грибок, тоді і прийдеш у потрібний будиночок». Якщо дитина знайшла потрібний будиночок, їй показують іграшку, а потім переходять до другого вступного завдання.

Якщо вона помилилась, експериментатор повторює інструкцію, домагаючись, щоб завдання було вирішено правильно.

Вступне завдання 2. При переході до другого вступного завдання дорослий вказує на нову галявину і новий «лист», і на кожній галявині дитина двічі здійснює пошук будиночка зі звірятком. Якщо у вступних завданнях будиночок знайдено правильно, дитині показують іграшку. Якщо дитина помилился, експериментатор каже: «Давай пошукаємо будиночок за допомогою іншого листа» або: «Давай пошукаємо будиночок на іншій галявині».

Основні завдання:

Завдання 1. «Тут велика галявина, і будиночків багато. Спробуй розшукати той, у якому живе звірятко. Щоб знайти його, треба йти по доріжці від трави, потім завернути сюди, сюди, сюди, сюди (дорослий обводить вказівкою схему шляху, дану в листі).

Завдання 2. «На цій галявині є будиночок, в якому мешкає звірятко. Щоб його знайти, потрібно йти так, як показано в іншому листі (дитині дається новий лист). Йти треба від трави доріжкою і загортати так, як зазначено тут».

Завдання 3. «Щоб знайти тут будиночок зі звірятком, треба йти по доріжці від трави повз квітку, потім повз грибок, берізку, ялинку. Так, як показано у «листі».

Завдання 4. «На цій галявині є будиночок, в якому мешкає звірятко. Щоб знайти будиночок із звірятком, треба дивитися на листа. У ньому показано, що йти треба від трави повз берізку, грибок, ялинку, лавочки».

Завдання 5. «На цій галявині будиночок зі звірятком знайти дуже складно. Будь уважним, веди білочку так, як показано в листі: від трави повз берізку, потім повз ялинку, грибок, паркан».

Завдання 6. «На цій галявині є будиночок, в якому мешкає звірятко. Ось лист, який вказує, як його знайти. Йти треба від трави повз берізку, повз дзвіночки, колоску, яблучко».

Завдання 7. «А тут інша галявина, на ній намальовані лише ялинки та грибочки. Потрібний будинок вибрати дуже важко. Щоб не заблукати, треба йти так, як зазначено в листі: від трави доріжкою вгору, поки не дійдеш до ялинки і потрібного повороту. Потім повернути і йти прямо доти, доки не знайдеш ялинку і потрібний поворот. Повернувши знайдеш будиночок».

Завдання 8. «На цій галявині є будиночок із звірятком. Подивися лист. Йти треба від трави доріжкою прямо, поки не знайдеш грибок і потрібний поворот. Потім завернути і йти знову до місця, де є грибок і потрібний поворот. Повернувши тут, знайдеш будиночок».

Завдання 9. «Тут будиночків ще більше, розшукувати треба так, як зазначено в листі: від трави доріжкою прямо до грибочка і потрібного повороту, потім знову до грибочка і потрібного повороту, потім до ялинки і потрібного повороту».

Завдання 10. «На цій галявині потрібно знайти один будиночок зі звірятком. Іти треба від трави по доріжці до ялинки та потрібного повороту, потім знову до ялинки та

Аналіз результатів:

Критерії для аналізу та оцінки результатів діагностики за допомогою методики «Лабіринт». При обробці результатів за кожний правильний поворот нараховується 1 бал. Оскільки в задачах 1-6 необхідно зробити чотири повороти, максимальна кількість балів за кожне із завдань – 4. У задачах 7-10 за кожний правильний поворот нараховується 2 бали; у завданнях 7-8 (два повороти) максимальна кількість балів дорівнює 4; у задачах 9, 10 (три повороти) – 6 балів.

Високий рівень – якщо учень набрав понад 30-40 балів;

Середній рівень – якщо учень набирає від 12 до 20 балів;

Низький рівень – якщо учень набирає менше ніж 12 балів.